

Napětí na Adrii a naše spojení s Jugoslavií.

Na dalmatském pobřeží vyšlehly plameny, které sice byly rychle udušeny, ale postačily k osvětlení velmi trapné situace. Zde něco zraje před netečnými očima Evropy, co bude tím horší, čím později se tomu bude věnovati pozornost. Aby nevznikl omyl: nikomu nezáleží dnes na vyvolání srážky. Známi odpovědní činitelé snaží se na obou stranách o snesitelné styky. Události zaderské, splitské, šibenické nebyly vítány ani v Bělehradě, ani v Římě. Když některé naše večerníky tloukly hned na poplach a upozorňovaly, že máme spojeneckou smlouvu s Jugoslavií, nebylo to nic jiného než sensace. Nepotáhneme ještě tak hned na vojnu. Rovněž období, které německý a maďarský tisk hledal zde k případu sarajevskému a k poměru rakouskouhersko-srbskému, jsou hodně tendenční. S těchto stran se vyhledává se zvláštní škodolibostí vše, co může sloužit za doklad, že světová válka nic nezlepšila, že nová Evropa je na tom i národnostně ještě hůř než stará. Ale právě proto, že otázka adriatická vyvolává dnes tolik třeba planého poplachu a úmyslného nedorozumění, je třeba zabývat se jí vážně a hlavně v čas.

Můžeme říci, že původ zla spočívá ve smlouvě londýnské z r. 1915, kterou kabinet pařížský a londýnský přijaly politický pojem »mare nostrum« a přiznaly Itálii nárok na celé východní pobřeží moře jaderského. To bylo v době, kdy také carskému Rusku se povolovaly Dardanely a Francii Porýnsko! To bylo v podvečer imperialismu. Je zřejmo, že nic z toho nemohlo se udržet, a právě tak jako dnes je nadobro odbyto ruské usilování o vládu nad Cařihradem a úžinami, a Francie také definitivně zřekla se území porýnských, nemůže ani Itálie uskutečnit sen adriatický, sen, který by předpokládal pohlcení milionů Slovanů, kteří se nedají pohltnout, a vnucení italské vůle činitelům mnohem mocnějším nežli je sama. Není nejmenší pochyby, že v Londýně vědí právě tak dobře jako v Paříži, že úmluva někdejší válečné dělby kořisti je na všechny časy rozbita; záleží jen na tom, aby se to mladé fašistické velmoci také zřetelně řeklo. Chamberlain má jinou taktiku, konejšivou, jejíž přednosti nechceme popírat; v tomto zvláštním případě zdá se však být nevhodnou. Je dobře, dávají-li se dnes některé rady v Bělehradě, rady samy o sobě moudré, ale nesmí to být jednostranné. Fašismus je celou svou povahou nakloněn považovat přízeň za neomezené povolení a ústupky za slabost.

Musíme si přiznat, že Jugoslavie opravdu nemůže za dosavadních poměrů imponovati svojí silou. Neukázněnost tří kmenů jižních Slovanů, nekonečný svár stran, překážející ustavení vlády opravdu národně reprezentativní, obtíže hospodářské, tíseň finanční, nutící naléhavě k hledání pomoci za hranicemi, to

vše nepřispívá k autoritě státu a zužuje silně volnost zahraniční politiky. Také o jihoslovanských spojenečích třeba v této souvislosti něco říci. Nejbližší je Rumunsko — zeměpisně —, ale v Jugoslavii nikoho nenapadne spoléhati na pomoc Rumunů v konfliktu s Itálií. O tom nemůže být řeči; ani pokud je v Rumunsku u vesla vysloveně frankofilský režim. S Francií samou podařilo se nedávno dojednat přátelskou smlouvu, ale Paříž od té doby jen zdvojnásobila své úsilí, aby Bělehrad pohnula k dohodě s Itálií. Velmoci mají nerady, zatahují-li je malí spojenci do nepřátelských posic vůči jiným velkým. Jsme zde tedy my, o jejichž upřímném a nadšeném přátelství, citěném nejšířšími vrstvami, jistě nemůže být pochyby; ale každý vojenský odborník se usměje nad takovou strategii pražských večerníků, která by nás chtěla vésti na pomoc Jihoslovanům proti Itálii přes nepřátelské Maďarsko nebo neutrální Rakousko. Naše spojení s Jugoslavií má přesný rámec malodohodový a nemůže se prakticky týkat ničeho jiného, než zachování míru trianonského. Hledí-li se na ně jinak, je to psychologicky docela pochopitelné, ale jen populární a laické.

Nutno tedy úhrnem přiznat, že Jugoslavie jest vůči italské útočnosti dnes celkem bezmocná, z příčin vnitřních i vnějších. Její první starostí mělo by být, aby si své domácí věci dala konečně do pořádku. Také dnešní nervosita, která se po předložení nettunské smlouvy skupštině a po zaderské provokaci fašistů vybila tak divokými manifestacemi, pramení do značné míry z toho, že Chorvati nedůvěřují srbské vládě. To podezření je silně rozšířeno, že bělehradská vláda v srdci málo dbá slovanského pobřeží Jadranu. Takové ústupky, jaké se italskému živlu povolují při kolonizaci Dalmacie, měly by opravdu být dávány jen za plné spolupodpovědnosti Chorvatů. I v Itálii uvědomují si pochybnou cenu nettunské smlouvy, má-li její ratifikace být vynucena proti živelnému odporu chorvatskému ve skupštině i na ulicích. Vnitřní sjednocení Jugoslavie vymyká se bohužel docela našemu vlivu, bylo by však osudné pro celou Evropu, kdyby dopustila, aby za dočasné slabosti Jugoslavie vytvořily se na Jadranu neudržitelné poměry. Až dosud je zde totiž nebezpečí proti onomu z let předválečných o to mírnější, že nebojuje už potlačený národ za život a jednotu (zásluhou presidenta Wilsona byla přece jen zhruba jednota národa jihoslovanského zachována), nýbrž naopak usiluje se o roztržení a potlačení valné části slovanského živlu rozpínavostí sousední románské velmoci. Po té stránce jsou tedy nyní poměry zdravější, a období, o niž usilují Němci a Maďaři, je zvrácená. Nebylo by těžko zjednat zde pořádek, stačilo by zaručit status quo, dát na jevo, že poměry jsou definitivní, hranice správné. Anglie má i zde, jako leckde jinde, rozhodnutí o míru a válce. Bylo by ovšem ilusorní chtít od ní formální záruky, jaké mohla dáti na Rýně, ale stačilo by docela, kdyby

se dobře rozlišovalo mezi Albanií a Jugoslavií a prohlásilo, že dalmatské pobřeží je něco jiného než africké pobřeží a nehodí se ke kolonizačním účelům.

R. Procházka.

POZNÁMKY

Strana nedělá člověka.

Každý rozumný člověk ví, že legitimace strany nepředělá člověka k obrazu zásad, které jsou obsaženy v programu strany; která strana by neměla v programu krásné zásady? Ale u nás to není tak samozřejmé. První starost, když někdo něco vyvede, jest: prošťarat mu kapsy a najít legitimaci strany. Najde-li se, je vyhráno. Je o jeden agitační šíp víc proti straně, jejíž legitimace byla nalezena u provinilce. Příklad komunistického poslance Kubicska je ukázkou, jak stranická legitimace nepředělá člověka. Komunisté, když se jednalo o Dubického — moralisovali, až to bylo únavné. Je jisto, že případ Kubicskův je horší než případ Dubického. Daleko, daleko horší. O Kubicska se zajímalo státní zastupitelství proto, že tu byl zločin podvodu, přečin vydírání a zase zločin vydírání. Jeden z postižených, velkostatkář Aladár Bánó, prohlásil, že se mu zvedal žaludek nad jednáním Kubicskovým.

Kubicsko byl odsouzen. Horší je, jak se chovala komunistická strana. Komunisté se tu chovali velmi nestatečně a jako obyčejná šosácká strana. Zamlouvali to, odváděli pozornost jinam; strkali hlavu do písku. Delikt Kubicskův jest snad nejhorší, jakého kdy u nás se dopustil člen zákonodárního sboru. Podvod, vydírání. Komunistům nepředělal komunistického předáka. Pan Doležal byl komunistou, dokonce levý komunistou. A za nějakou dobu sloužil fašistům. Nechceme z toho vyvozovat nic hanlivého proti komunistické straně; jen tolik, že její program je právě tak málo zárukou osobní počestnosti jako ostatní programy. Komunistická strana je už delší dobu v krizi, pokud se osob týká. Komunisté se mezi sebou hádají, kdo že je skutečný komunistou. Kdo při té diskusi obstojí dnes, neobstojí asi zítra. Každou chvíli nějaký komunistický funkcionář hledá ve dne s rozsvícenou lucernou skutečného komunistu. Takový byl Görlich. Znal sovětské Rusko a pomohl dělníkovi jako lékař, kde mohl. Musil ze strany. Také Karla Vaňka měli komunisté rádi; nad ním zvitězil Pollak. Ale poněvadž u komunistů žádná sláva netrvá dlouho, p. Pollak byl poražen krátce na to, co zvitězil, a musil také ze strany. Dělníci, komunisté, nebydlíci, chudáci měli rádi Skálu. I ten byl vyhozen, zatím co Kubicsko hrál významnou roli. Zbavme Jílka, Hakena, Zápotockého atd. obalu, v kterém vězí. Stojí tu pak jako lidé dnešního řádu, kteří jen náhodou, jakousi shodou okolností mluví o komunismu a převratu. Kdo slyšel řečnit Hakena, přisvědčí, že tento muž by promlouval se stejnou důležitostí a vřelostí o kaktusech jako o komunismu. Je to jen náhoda, že má místo u revoluce. Nemůže se říci, že by komunistická strana vychovávala železné charaktery. Je v ní mnoho podlézavé byrokratičnosti.

Nový režim v Internacionále; tedy, bude se sloužit novému režimu; je u moci Stalin; tedy bude se sloužit Stalinovi. Staří úředníci říkali: 'ich dien'; lidé z politbyra jednají právě tak. Komunistická legitimace tedy nemá moc měnit ty, kteří ji mají, jako ostatně žádná jiná legitimace. Příklad poslance Kubicska je velmi trapným příkladem, že komunistická strana nepředělala svého člověka. — Činíme tuto poznámku jen proto, abychom upírali komunistické straně právo k té hrdopýšnosti, s jakou si zvykla posuzovat celý náš veřejný život. Komunisté říkají: my jsme státní návladní, my obžalováváme společnost.

Tím trapnější, když některý z těch neobyčejných státních návladních se dostane do konfliktu s obyčejným státním návladním.

K. T.

Zabil p. Stříbrného volební soud?

Panu Stříbrnému byl vzat mandát. Přátelé p. Stříbrného z pravice zle vyčinili národním socialistům a volebnímu soudu. Ukázalo se tu, jak málo je u nás smyslu pro zásadovost. Takových případů jako Stříbrného a Trnobranského bylo více. Titíž lidé, kteří litují Stříbrného, mysleli si, když p. Stříbrný připravil o mandát Vrbenského: dobře mu tak. A také případ Mayer a Hanreich nebyl jiný; ale pohoršení proti volebnímu soudu nebylo tehdy zdaleka tak veliké, jako když právě Stříbrný přestal být poslancem. Ostatně ne vším je vinen volební soud. Je pravda: vzal p. Stříbrnému mandát. Ale volební soud nemá pravomoc vzít p. Stříbrnému právo dále hrát roli politika. Tohle si obstaral p. Stříbrný sám. Mnozí politikové přišli o mandát; ne že by je to nebolelo. Byla to porážka. Ale byli-li to opravdoví politikové a státníci, měli za nějakou dobu zase mandát. Jiný je případ p. Stříbrného. Stěží možno počítat s tím, že slovanští socialisté opatří mu mandát. Tím méně pak mohli by slovanští socialisté být stranou, která by mohla něco znamenat. Jediným viditelným znamením strany bývalého poslance p. Stříbrného jest »Večerní list«. Na něm možno sledovat cestu, kudy se ubíral v posledních měsících p. Stříbrný. Byl vůdcem kdysi národních socialistů; byl častěji ministrem za tuto stranu; byl dokonce zástupcem předsedy vlády. Dnes je majitelem »Večerního listu«. Každý, kdo vzal někdy tento list do ruky, ví, jak hrozně malá a skorší zahanbující role to je. — Pan Stříbrný byl také již před jiným volebním soudem: při obecních pražských volbách, kdy prosil lidi bez vyznání, lidi československého náboženství, sportovce, husity, holubáře, filatelisty atd., aby jej volili. Ale voliči ho odsoudili k ztrátě mandátu právě tak jako volební soud. Pan Stříbrný prohrál dokonale. Jeho »Večerní list« dokonale rozptýlil názory těch, kteří hledali v něm státníka. Ztratit mandát, to není ještě nejhorší věc v politice. Ale p. Stříbrný prohrál více. Prohrál roli politickou. Je pochopitelné, že je to pro něj nepřijemné. Ale nespraví se to tím, že se to bude svádět na jiné. Odpor ve straně národně socialistické proti Stříbrnému šel z dola, od malých lidí, z organizací. Odcizil se jim, přestal být jejich »Jirkou«. Ve »Večerním listě« možno psát něco jiného. I tak jej kameloti prodají. Ale úspěch kamelotů není úspěchem bývalého poslance a ministra. Spíše naopak: čím více prodají kameloti, tím méně zbývá z pověsti, kterou p. Stříbrný jednou měl.

K. T.

Poslanec Dubický na fóru mezinárodním.

»... Posl. Dubický účastní se tyto dny mezinárodních porad ženevského Úřadu práce v Ženevě jakožto člen čl. delegace. Byl též zvolen do odborné komise na vypracování mezinárodní konvence sociální a hospodářské.«

(»Večer«, dne 2./6. 1928.)

Není tomu dávno, co proces se Svárovským působil tomuto tribunovi malorolnického lidu těžké sny s vidinami řítících se zbytkových statků. Výrokem krajského soudu mladoboleslavského byla sice záležitost formálně vyřízena, ale pro toho, kdo jen trochu sledoval průběh procesu, nemohlo býti pochyby o tom, že na těle pana poslance zbyly po zápasu těžké rány, které nutně vyžadovaly, aby se pacient držel alespoň v klidu a hlavně v ústraní. Bylo tu přísedné svědectví soudce, který prohlásil, že naň poslanec Dubický se pokoušel ve sporech vykonávat vliv — svědectví, které samo o sobě by v Anglii snad stačilo na svrhnutí vlády — a dále řada svědků, kteří nesporně potvrdili, že za obstarání zbytkových statků platily se odměny, třebaže — dle tvrzení

p. Dubického — plynuly na dopravní fond strany. Zdá se, že sama agrární strana uvědomila si tuto nutnost, neboť v parlamentě dirigovala (třeba jen na čas) pana poslance jaksi do pozadí. — A aj, náhle stručná, zastrčená zprávička hlásí, že pan poslanec přenesl svoji činnost na pole zahraniční. Mezinárodní úřad práce v Ženevě je institucí váženou, vykazující úctyhodné výsledky. Problémy neřeší se tu však bez solidního základu vědeckého, a je pro ně třeba mužů, majících v oboru politiky sociální a hospodářské jisté zkušenosti. Ponechávajíc stranou pouhou otázku jazykových znalostí p. posl. Dubického, projevujeme skromné mínění, že p. posl. Dubický bude v odborné komisi pro vypracování mezinárodní konvence sociální a hospodářské v Ženevě reprezentovati republiku čsl. pohyblivým statováním, řídě se moudrou zásadou, že zůstane filosofem, bude-li mlčet; což konečně za dané situace dlužno označiti s jeho strany za řešení nejumoudřejší. — Zmínujeme se o tomto případě proto, že je jedním z dokladů, jak špatně se u nás zachází se zásadou: praví muži na pravá místa. Tato zásada docela již musila ustoupit zásadě jiné: politikové na všechna místa.

dr. dr.

Český mouřenín.

Pod tímto titulem píše »Demokratický střed« o jedné z nebolestnějších otázek našeho stavu, které musíme věnovat stálou pozornost, i když pro ni zatím neznáme spolehlivý lék. Uvedený list píše:

»Pod titulem »Výstražné číslice« se zabývá předák slovenské strany ľudové, Dr. Jozef Buday ve Slováku problémem slovenského vystěholectví. Jako lék ke zmírnění vystěholectva slovenského tu doporučuje: »Když se hlásí Slovák o místo ve státní službě, na které má způsobilost, to místo mu musí býti uděleno, i kdyby ihned jeden Čech musel Slovensko opustit.« Tato věta znova volá do světa to hluboké přesvědčení Budayovo a mnoha jeho slovenských přívrženců, běda až příliš četných, že čeští úředníci na Slovensku jsou pouze mouřenínové, kteří mohou jít, když tu vykonali svoji povinnost a jakmile se konečně objevil první Slovák, způsobilý zastávati jejich místo. Chápeme, že blíží košile nežli kabát, a že na Slovensku v budoucnosti, ostatně už přirozeným vývojem věcí, bude míti přednost Slovák před Čechem, při ucházení se o státní službu. Uvažme však, zda i sebe oprávněnější nářky nad vystěholectvím Slováků oprávnějí k opatření tak necitelnému a nelidskému jako navrhuje Dr. Buday, aby každý Čech uprázdnil své místo Slovákovu, který na jeho kvalifikaci právě dorostl. Pak by čeští úředníci na Slovensku nebyli leč místodržiteli pro očekávané Slováky, lidmi bez domova a vlasti, stálými hosty na výpověď, kteří si odsloužili nejhorší práci v neurovnaných poměrech, aby pak ihned své místo vyklidili. Po letech provisorního úřadování a ještě provisornějšího bydlení, kdy leta mnozí žili na Slovensku bez manželek a rodin, bez bytů a kazice si žaludky stravováním se po hospodách, nyní, kdy konečně těžce a za drahé peníze si našli byty, sloučili své rodiny, nyní, kdy se na ně v Čechách zapomnělo, a jejich místa obsadili jiní, po tom všem by mělo platiti ihned vykliditi místo, jakmile se tu objeví způsobilý Slovák. Toto »ihned« bolí ještě více proto, že všichni exponovaní Češi na Slovensku z něho vidí opět a opět potvrzovaný fakt, že jsou na Slovensku jen »příselci zpoza Moravy«, nepřijemní hosté, Slovensko vyžírající. Právě před nedávnem několik desítek českých zaměstnanců důchodkové kontroly bylo přeloženo zpět do Čech, po několikaleté službě, na vlastní žádost, bez započtení pořadí, které si na Slovensku vysloužili, do pořadí za všemi svými českými kolegy, kteří je zatím předběhli. A přece sloužili téměř československému státu. Ztratili svoji slovenskou výhodu, o níž by se mohlo dalo mluvit, ale patrně všechny tyto ztráty je nedovedly odvrátiti od vlastní žádosti o přeložení nazpět do Čech, z prostředí, které už dále nedovedli snášeti. Tato nespravedli-

vost v oceňování české práce na Slovensku se strany slovenské veřejnosti a nadřízených úřadů bolí více, než samy škody materiální. Zde se kope propast mezi Čechy a Slováky, kterou desítky let nepřeklenou.«

DOBA A LIDÉ

Živan Vodsedašek:

Na obranu jedné generace.

(Hlas jednoho z té generace.)

— Generací rozumíme všechny vrstevníky, kteří vyšli ze stejných společenských, politických a hospodářských poměrů a kteří se proto vyznačují příbuzným vzděláním, názorem světovým, mravním a uměleckým.

(Arne Novák: Kritika literární.)

Tedy přece tušení neklamalo. Od skončení procesu s Michálkem a spol. jsme pilně hledali, v kterých novinách a kdo zaplácá nad mladou generací. Místně jsme se zmýlili; dávali jsme v první řadě pozor na žurnály pravicové. Zatím hlavní útok přišel odjinud, z pera p. prof. Arne Nováka v »Lidových novinách«. Budiž dovoleno připojiti k jeho článku několik poznámek, neboť »Hrdina doby« vyvolal mezi mládeží značný rozruch, bez ohledu na politické přesvědčení a bez ohledu na okousané nehty či »zářivě pěstěné ruce«.

Pan prof. Arne Novák spatřuje v J. Klepetářovi »hrdinu doby« — »dobový a sociální typ jedné generace, a to té, která se právě nedočkavě přihlašuje k účasti spíše na moc než na práci v našem státě«.

Nikdo by nevěnoval pozornosti článkům anonyma z »Národa«, který teprve po otevření »zoloovsky dokumentární knihy Böhnelovy »Rašení« porozuměl dnešní mládeži, jež mu až do té doby byla záhadou. Stejně lze přejíti podobné generalisační úvahy z »Venkova« i z »Tribuny«. Prof. Arne Novák však jistě žádá, aby jeho slova měla váhu, a jistě si je jasně vědom i síly obžaloby, již adresoval celé mladé generaci. Jeho slov tak snadno přejíti nelze.

Chťtí říci o někom, že je typem generace, je počínání velmi odvážné. Generace není útvarem stejnorodým, netvoří ji ani literáti, ani studenti; je čímsi nesmírně složitým, její složky patří ke všem stavům a ke všem přesvědčením. Je potřebí přímé zkušenosti a velmi dobrého postřehu, abychom si mohli dovoliti i nejjednodušší všeobecný soud; zdá se však, že prof. Arne Novák ani nejprimitivnější zkušenosti nemá. Jeho představy o mládeži jsou většinou překrásně naivní, že se nelze zdržeti obdivu nad pramenem, odkud asi byly čerpány. Je v modě spojovati »jazz a snadno dostupné krasavice« s dnešní mládeží; p. Arne Novák nezapomněl tedy ani tohoto průkazného argumentu. Ve svém paušálním odsuzování mládeže nevyšiml si ani toho, že v Německu byl »zkaženou« dnešní mládeží odstraněn chvályhodný, po otcích zděděný zvyk nuceného pití lihovin ve studentských spolcích, nevyšiml si, jakého věku je většina návštěvníků pražských barů a obscéních divadel a konsumentů pornografie. Zdá se, že nepochopil a že se ani nesnažil pochopiti, za ja-

kých svízelných okolností vyrástala dnešná generácia a jak mnohdy dokázala svoji konstruktivnosť a vŕli ke kladné práci; že nepochopil, oč konstruktivnejší je i dnešný komunizmus proti nihilistickému anarchizmu včerejška. Nechci zastíratí nedostatky a chyby dnešnej generácie, jež stojí vlastne teprve na prahu života, v němž má ukázati, co dovede. Jako každá doba i ona jistě trpí hloupostmi a směšnostmi. Odpovídám však útokem na útok, tam, kde autor budoval na špatných předpokladech a kde připisoval dnešku chyby, jež byly vlastně chybami té generácie, která se dnes staví do moralisující pósy. Prof. Arne Novák není bohužel jediným případem, jež by konečně bylo lze přejíti mlčením.

Naříká-li na př. V. Dyk nad nihilismem mladých, pláče vlastně nad nihilismem svého mládí. Je nesprávné a nemožné takto paušálně odsuzovati dnešní mládež, kterou representanti starších generací podle všeho znají jen velmi kuse. Je pravda, že rozvrat hodnot v minulém století zachoval své stopy i na generaci dnešní, je pravda, že světová válka svými zhovadilostmi a blbostmi působila více, než všichni nihilisté celého světa dohromady; je pravda, že dnešní mládež prodělala těžkou školu, ale ona v této škole nejen neobstála, ale vybojovala si i lepší názor na život. Ostatně my jsme nevymyslili ani nihilismus, ani anarchismus, ani solipsismus. Byly to generace předchozí. Házet nám na hlavu L. Klímu je sice velmi pohodlné, ale ne právě kritické a opatrné. Klíma je typickým pokračovatelem Nietzscheho a odkazu minulých generací s celým svým romantickým racionalismem. Je mi sice známo, že jistí lidé, blízcí pražské universitě, se o jeho existenci a díle dovedli teprve až po jeho smrti, avšak tolik alespoň snad přece lze žádat od historicky vzdělaného profesora, aby nepřekrucoval skutečnost tím, že staví Klímu jako výtvor a representanta této generácie, jak činí p. Arne Novák.

Také válka nebyla naším vynálezem. Je hodně podivné, když lidé, kteří at již aktivně či pasivně se účastnili těchto největších jatek světa nebo jim alespoň přihlíželi, odvažují se nyní jménem svého »idealismu« dělati morální kázání mládeži, která ještě vůbec neměla času, aby ukázala, co dovede. Co můžete čekat od chlapce, který ve svých desíti letech dumal nad tím, jaký je rozdíl mezi »ukrást řípu« a »vzít si na poli řípu, aby byla čím sladit káva«, a který docela podle této sofistiky druhý den doma vyrobený sirup »neukradl«, ale »vzal si ho«, poněvadž měl hlad. Divíte se, že, když dospěje, směje se tomuto jezuitskému rozlišování mezi krádeží a braním? Má snad jít ve stopách generací minulých a rozlišovat mezi sprostou vraždou jedince a ideálním zabíjením ve válce? Ve světové válce ostatně neumírali jen lidé, ale hlavně myšlenky. Na rozpor, který nastal mezi skutečností a ideály pacifistickými, humanitními a nevím jakými, se nezapomnělo a tak hned myslím nezapomene. Má-li být člověk vděčen tradici, patří naše vděčnost v první řadě účastníkům války, která nám nad slunce jasněji ukázala, kde jsou veliká gesta a kde chuť k skutkům, kde síla a kde je povídání.

Ani nihilismus není z této doby. Pan Arne Novák marně cituje Klepetářova slova o lásce k životu a jeho vychutnávání. Nihilisté ani života nemilovali — chcete-li takový typický případ, jděte zase poněkud zpět a sice na př. k Dykovu Alferimu, jděte k teatrálním

anarchistům minulé generácie, jděte k životnímu nihilismu Tolstého, ale ne k nám. Ostatně s tím vychutnáváním života je to hodně podivná věc. Myslím, že je daleko vhodnější, dělá-li z něho závěr státní návladní než universitní profesor.

Řekl jsem již, že nadčlověka měla pochovati v zájmu společnosti již minulé generácie; nečinila-li tak, je to její chyba, za niž mládež nemůže. Nebylo by však rádného vyčinění mladým, kdyby v něm ve spojitosti s nadčlověkem nebylo také poukazu na pragmatismus a na jeho cestu k »nadčlověku — jenž je stanoven za měřítko každé pravdy —« a který není — »než chomáč pudů, deroucích se často nekontrolovatelně z freudovského podvědomí a vzpínajících se bezohledně po požitku a prospěchu.« Snad skutečně Klepetář, jak se domnívá p. A. Novák chápal takovýmto způsobem pragmatismus, neboť Klepetář svými literárními zálibami stál skutečně hodně blízko minulé generaci. Fakt však je, že takto je pragmatismus chápán i většinou příslušníků generácie předchozí, neboť kdo dovede zprofanovati nadlidské a mnohdy božské ideály tak, jak tomu bylo ve světové válce, ten jistě tím spíše neušetří ani ideálů »jen« lidských. Za to ovšem nenese vinu jen dnešek a Klepetář tím méně může býti považován za jeho typ.

Pan Arne Novák se, tuším, mylí i ve svém závěru, domnívá-li se, že — »vítané zprostředkující řešení mezi protilehlými krajnostmi vitalismu velmi vulgárního a nihilismu značně povolného, nalezlo toto pokolení v docela příznačném heslu, horlivě prováděném prakticky: ve psině«. — Pomineme-li ne dosti jasné termíny vitalismu a nihilismu a připustíme-li, že asi tak přibližně víme, co jimi autor myslel, obrátí se naše námitky k jádru věci. Láska k životu — vitalismus — je skutečně znakem dnešní generácie a je také jejím plus. Od lidí zmořených válkou se dalo očekávat, že po čtyřletém utrpení tím více přilnou k tomuto životu a k jeho hodnotám, které s takovým zápalem podkopávaly generácie dekadentů v nejšířším slova smyslu. Nebýt této, třeba i »vulgární« lásky k životu, byla by ničivá práce minulých generací společně s válkou nutně přinesla své ovoce. Co se pak nihilismu týče, opakují znovu, že nihilismus z konce století v naší době, pokud vím, není. Je sice pravda, že jako dobré děti svých otců jsme si zapamatovali všechna jejich hesla, vonící morální lhostejností a dekadentstvím, že jsme se museli vypořádati s jejich parolí »všechno pochopit, toť vše odpustit« — od které nyní nestačí utíkat, ale je také pravda, že jsme dovedli jíti výše. Nestačí jen čísti referáty z »Večerního listu« o úpadku mládeže. Chceme-li její činnost správně oceniti, je třeba nezaujatosti. Nihilismu jsme nevytvořili, ale zdědili jsme jej: bylo na nás použít ho k zničení všech hodnot. Nedošlo-li k tomu, je to jen naší předností.

A nyní ještě k tomu oblíbenému tematu V. Dyka, ke psině, na niž činí narážky i p. Arne Novák. Jsou věci, před nimiž stojíme bezmocni a bez pomoci; můžeme se smát na celé kolo nebo plakat, na věci se nic nezmění. Neoddiskutovatelný fakt, že osvícené století, století velikých slov o lásce k lidem, století vychované Tolstojem a hesly mezinárodního pacifismu, století spolků na ochranu osířelých koček a kulturní povznesení Zulukafrů, že toto století připustilo masakry milionů a naprostý rozvrat společnosti a mo-

rálky, patří mezi tyto věci. Tisíce intelektuálů, oplývající v kavárnách a na schůzích hesly o lásce a bratrství, muselo odložit své problémy a problémečky a jít strílet. K čemu byla všechna ta slova, k čemu všechno nadšení? Krev tekla proudem a německý aktivismus se předstihoval s aktivismem francouzským. Není pochopitelné, že Švejk, ten dobrý, přihlouplý vojáček se směje, že se přizpůsobuje prostředí? Není pochopitelné, že kašle na myslitele, mluvící o dokonalosti světa, o spravedlnosti a o lásce? Není k smíchu ten úžasný a přímo neuvěřitelný rozpor mezi ubohými mysliteli, zaplétajícími se v teoriích, a mezi skutečným životem, kde praskají pušky, žerou vši a umrzají nohy? Co má Švejk dělati? Zatrpnouti a domyslet si ničivé ideje minulých generací? Není to vlastně ohromné plus, že má ještě vůbec tolik síly, aby se smál?

Smích ovšem je jednou z nejsilnějších zbraní a uráží nadosmrtní. Je pochopitelné, že příslušníci jisté generace se proti němu ohražují: vždyť to byly jejich ideje a jejich naivnosti, které jsou terčem vtipu. Oni to byli, kteří byli nuceni prohlásit úpadek své filosofie a svých ideálů pod tlakem skutečnosti. Barbusse pláče, Hašek se směje — v podstatě je stejné. Něco bylo pochováno, něco strašně nadutého, ohromného, co objímalo celý svět a co bylo modlou všech lidí. Stačilo několik výstřelů z revolveru a toto něco splasklo, zmizelo a padlo. Tragedie? Komédie? Jak chcete. Ale slova Arne Nováka, připisovaná dnešní generaci, platí doslova na ideály generace předválečné: »V podstatě nemá nic ceny, všechno je vlastně pošetilostí a zbytečností, ilusí a klamem«. To je povšechný závěr ze světové války. Je nutno se probrat hromadou troskek a vytáhnouti, co by se mohlo dosud hoditi. Síla dneška záleží v tom, že má odvalu znovu propůjčiti důvěru některým z těchto zbankrotovaných firem, byť i jen dočasně a s jistými omezeními.

Ukazuje na naprosté nepochopení doby u Arne Nováka, srovná-li Švejka s Klímou. Klíma, jak jsem již řekl, patří minulosti. Švejk je však přítomnost, od které dnešek jen stěží by mohl upustiti bez nebezpečí, že upadne do starých chyb a zmatků. Švejk se dovede smát a pokud se lidé smějí, není nikdy ještě tak zle.

Tolik asi o celé generaci. Do podrobností se přirozeně pouštěti nemohu. Arne Novák ke konci svého článku uznává, že »nikdo nesmí celou generaci ztotožňovati s jednou, byť sebe typičtější její vrstvou«. — Ovšem tato výhrada přichází pozdě a je i hodně podivná, neboť autor na počátku všech svých invektiv na dnešek, velmi jasně prohlásil, že je v Klepetáři souzen typ jedné generace.

Tedy ke Klepetáři samotnému. Dopustil-li se inkriminovaného činu, z »literárních pohnutek«, není proto ještě naprosto typem generace. Co je dnešní Švejk proti Baudelairovi, proti Wildovým úvahám o vině či nevině, proti Mme Rachilde, Strindbergovi, Huysmansovi a d'Annunziovi? Proč by hledal své motivy u dnešní nevyhraněné generace, u »generace dělající si psinu«, když měl tak krásné vzory u generace minulé, vybavené vším komfortem tragičnosti a perverse? Dostali jsme krásné dědictví! V r a ž d o u, alespoň pro nás, pro naši dobu je v r a ž d o u, ani krásným uměním, ani činem idealismu nacionálního, náboženského či sociálního. Tam však, kde neprávem na hla-

vu naší mládeže má býti svalena odpovědnost za výchovu učitelů z generací minulých, tam je nutno rázně protestovat. Hledá-li se již »pravý viník« v některé době, pak ho, prosím, nehleďte u nás. Obratě se k těm lidem, kteří soustavně po desetiletí bořili morálku náboženskou, ale nezmohli se ani na to, aby vystavěli morálku novou. Matné a trsovitě názory nej-různějších filosofů nejsou morálkou, již by bylo lze přednášeti na škole. Doporučovati pak návrat k náboženství lidem, kteří jsou téměř prosyceni dlouhou letou skepsí, je počínání více než problematické. Zanechali jste nám všeobecný rozvrat, zmatek a úpadek jak ve filosofii, literatuře, náboženství a mravnosti, tak i ve věcech hospodářských. Mluví-li se již o generaci a ke generaci, jak to činí pan Arne Novák, pak nezbyvá, než abychom na svoji obranu stejně paušálně prohlásili: Lidé, kteří přivedli svět téměř ve všech ohledech na okraj propasti, nemají nejmenšího práva kritizovati práci generace následující a z jejich výjimečných případů dělati dalekosáhlé mravní závěry. Jak se jejich ideje osvědčily, ukázala dostatečně světová válka — ideje generace současné teprve čekají na svůj ohnivý křest. Obstojí-li, či padnou je otázkou budoucnosti, již nelze řešiti ani nejduchaplnějšími teoretickými úvahami.

Pavel Stránský:

Výklad o některých amerických věcech.

III.

Také něco o morálce.

Veřejná morálka je na značném stupni. Vytýká se Američanům, stejně jako Angličanům, pokrytectví. Právem. Nepsané zákony veřejné morálky jsou totiž v anglosaských zemích tak přísné, že namnoze přesahují i přirozené hranice možnosti průměrné lidské povahy. Nelze ode všech lidí žádat, aby byli nad normál. Očekává-li však společnost od nich samou dokonalost, co jiného zbývá těm ve skutečnosti méně dokonalým, než aby na venek aspoň předstírali to, co se od nich očekává? Na evropském kontinentě, kde výklad obecných předpisů veřejné morálky jest mnohem pružnější a liberálnější, není zapotřebí předstírat, resp. zapírat různé vlastnosti, neboť postižený nemusí se obávat tak příkrého odsouzení. Přes to však není pochybnosti o tom, že morálka je v Americe na mnohem vyšším stupni, než u nás.

Jest to v prvé řadě úcta před zákonem a vydanými předpisy všeho druhu. Víím, že mnohému vtírá se na mysl otázka: »A co ta nesčetná přepadávání a vylupování bank a vraždy? Co to systematické porušování prohibičního zákona? Co ty velké procesy o podvodných a korupčních aférách?« Zajisté, že se porušuje v Americe zákon. A porušuje se ve velkém slohu. Mnohdy snad i ve větším slohu, než v kterékoliv jiné zemi. Ale s výjimkou prohibice a přestupků, souvisících s porušováním dopravního řádu, dlužno přiznati, že zločinnost soustřeďuje se většinou na případy větší, abych tak řekl, kde již to za to stojí. Abstrahujeme-li opět od případů řemeslných zločinců, scházejí takřka drobné ony případy, s nimiž se u nás tak často shledá-

váme, jako příležitostné drobné krádeže zejména polní, drobné podvody, přestupky proti veřejnému pokoji a řádu, a věru vzácné jsou přestupky proti bezpečnosti čti. Dlužno též uvážit, že velké procento zločinnosti vůbec spadá na vrub černé rasy a nedávných přistěhovalců, zejména z jižních evropských států.

Pokud jde o dopravní přestupky, mají ovšem úřady plné ruce práce. Zde však sluší uvážit, že v Americe jest v provozu asi 24 milionů automobilů a že na každého čtvrtého, až pátého člověka připadá jeden vůz. Kdyby se tam jezdilo tak surově, jako u nás, myslím, že by polovička obyvatelstva byla už dávno pozavírána.

Prohibice.

Zbývá promluvit o prohibici. Byly o ní popsány již stohy papíru. A zůstane tento problém nerozřešen, pokud prohibiční zákon bude trvati. S výjimkou oněch zanícenců, kteří o nezbytnosti prohibice jsou přesvědčeni a kteří by se za ni dovedli bít, jako se jiní lidé dovedou bít za svobodu, národnost a náboženství, jest prohibiční zákon v Americe, abych tak řekl, nepopulární. Dodržování vynucuje se sice státní autoritou a trestá se jak se dá, obojí se však děje spíše za tím účelem, aby zákonu učiněno bylo zadost. Zákon nikdy populární nebyl, a jeho přestupování, pokud se neděje za účely ziskuchtivými po živnostensku (pašování a prodej alkoholu), není společensky odsuzováno, byť by i bylo trestáno. Charakteristickou jest následující příhoda: Seděl jsem při hostině vedle manželky jistého senátora, jenž na druhém konci tabule vesele připíjel a byl již zřejmě rozjařen. Poněvadž o něm bylo známo, že svého času hlasoval pro přijetí prohibičního zákona, zeptal jsem se žertem jeho manželky, jak že si to před svým svědomím může zodpovědět? Duchapřítomně odpověděla: »Prosím vás, vždyť on ani tehdy nevěděl v tom okamžiku, co dělá, jak byl opilý!«

Země humoru.

Tím se již dostáváme na pole, kde dlužno se zastavit. Odpověď této ctihodné paní není toliko cynická, ale svědčí zajisté především o notném smyslu pro humor. A jest věru charakteristická. Není-liž zapotřebí k tomu podle našeho měřítka notné dávky kuráže i vtipu, aby bez rizika, že jej sesměšní, mohla si manželka ctihodného senátora takto vystřeliti ze svého vlastního muže před cizincem?

Ano, humor jest v Americe domovem. Dvěře jsou mu otevřeny dokořan všude, v sídle prezidentově, v paláci milionářově, v pracovně universitního profesora, v laboratoři průmyslového podniku, u soudu, v úřadě, ve společnosti, v divadle, v tisku, i v chatrči nejchudšího dělníka. Humor osvěžuje denní život, udržuje národ v dobré náladě, zvyšuje chuť do práce, odstraňuje překážky, a sbližuje nejruznější vrstvy způsobem netušeným, takže jest vlastně páteří demokracie.

Proč se u nás demokracii, té pravé demokracii nechce dařit? Poněvadž našemu lidu schází zdravý, upřímný, přirozený humor. Nevím dobře, co jest toho příčinou, snad to, že počasí jest u nás tak rozplakané, nebo dlouholeté politické jařmo, či skrovný dosud blahobyt širokých vrstev, tuhý boj o život a vyplývající z toho sobecká nevraživost, ale úkaz ten projevuje se příliš ztelně, aby nebil do očí při srovnání.

Jsmo příliš vážní, úzkostlivě rozšafní, starostliví.

Místo abychom se přes malichernosti lehce přenesli, hledáme problémy, kde jich není, stavíme si do cesty umělé překážky, neodvažujeme se doznati, že jsme se dopustili chyby, i když jsme si toho dokonale vědomi, jednak z úzkoprsé domýšlivosti, z mylného názoru, že bychom utrpěli na vážnosti, jednak ze zbytečné obavy před směšností. Ničeho se tak nebojíme, jako že bychom si zadali. Jsme škarohlídové a optimistům nadáváme bláznů.

Jak jedině vtipné slovo a smích dovede zachránit situaci! Jak humor na pravém místě a v pravý čas dovede ulomiti ostří, překlenouti propasti a sblížit lidi! »Lahodné a často velmi užitečné jsou žerty a šprýmy,« vykládá Cicero ve svém spise »O umění řečnickém«. A kdo si nepovšimnul toho, jak i nejvýznačnější anglosaští státníci mísí do svých vážných projevů vtipy a veselé historky? Jestliže nynějšímu prezidentovi Spojených států Američané něco vytýkají, jest to v prvé řadě nedostatečná — podle amerického měřítka — dávka humoru. Naproti tomu získal si viceprezident generál Dawes popularitu především svou přístupností, veselou povahou, usměvavým obličejem a legrační dýmkou. A proč i našeho Švehlu i zásadní odpůrci musí míti rádi? Že má pravý smysl pro humor.

Neřeknete-li u nás pánovi se zelenými výložkami, nebo umazanému chlapovi, vyrábějícímu černidlo na boty, nebo sedlákovu s bílým límečkem a kravatou, pane vrchní finanční inspektore, pane továrníku, resp. pane velkostatkáři, raději se oběste a nečekejte, že odpoví na váš ponižený pozdrav. Američan nazývá svého presidenta Calvina Coolidge prostě »Cal« nebo také někdy »mlčelivý Cal« (poněvadž pres. Coolidge málo mluví), stejně jako říkal Theodoru Rooseveltovi prostě »Teddy«, a člověka s doktorským titulem nepozdraví jinak, než »Hallo Doc« a plácne ho při tom třebaš přes záda, a už se oba smějí.

Na nároží ulice 16. ve Washingtonu stojí pěkný starší cihlový dům, před nímž jest malá neohrazená zahrádka, vlastně prostý trávník, jaké bývají před každým domem. Poněvadž ve všech anglosaských zemích jsou lidé zvyklí ve veřejných parcích volně choditi přes trávníky, dal si tam majitel tabulku, aby mu tu trávu nepošlapali. U nás by taková tabulka vypadala asi takto:

VÝSTRAHA!

Po této trávě choditi se co nejpřísněji

z a p o v í d á

pod pokutou 50 Kč.

Ale před tím domkem, na jedné z nejnádhernějších ulic washingtonských, zapíchlí do země kolík, na nějž připevnili tabulku:

Please give the grass a chance.

(Prosím Vás, poskytněte té trávě příležitost.)

Není-li v tom humor, jest v tom jistě spousta lid-skosti. Žádné rozkazy, zákazy, hrozby, ale vlídné slovo, které útočí přímo na lidské srdce, že i ten nejrozpuštěnější kluk si musí pomyslet, jaký že by to byl špatný gentleman, kdyby neposkytl ani té bezbranné travice příležitost, aby mohla ukázat, jak dovede sama, bez pomoci růsti, jen když ji nechají na pokoji.

Na nápisy si Američané vůbec potrpí. A všechny nesou charakteristické známky humoru, vlídnosti, dobré mysli a povzbuzování k užitečným skutkům. Ale

nenapomínají s profesorskou přísností, nesnaží se do-
dávati si úřední vážnosti, nerozkazují ani nezapovídají,
nesnaží se být sentimentálně poetickými (viz veršičky
v našich parcích), nebojí se, že poruší důstojnost pro-
středí, a ti, kteří je napsali, nebojí se, že si zadají, a
stejně nenapadne těm, kteří je čtou, aby se urazili.

Známým je nápis, který vidíte na pultě u každého
hokynáře, v úřadech, i na veřejných místech, nabádají-
cí lidi, aby se nezlobili, aby si zachovali veselou mysl
i v případech, kdy dostanou chuť si zahromovat: »Keep
smiling« (usmívej se), neboť to nestojí za to se zlobit.
»Don't worry« (Netrap se). Zlobení se kazí zdraví,
pije lidem žluč, jde jim na nervy, tak že se stávají ner-
vosními a nedůtklivými a způsobují si předčasné stár-
nutí. A celkem se tím nic nespraví. »Don't worry about
things which can be changed or which can't be chan-
ged.« (Nezlob se k vůli věcem, jež se dají nebo nedají
změnit). — Jsou lidé, kteří, přijdou-li do úřadu nebo
kamkoliv do kanceláře, rozpovídají se, a člověk se jich
nemůže zbavit. Na ochranu před těmito obávanými ubí-
ječi času připevňují u nás na dveře nápisy: »Návštěv-
níci se vybízejí, aby svůj pobyt omezili na dobu co
nejkratší.« Člověku jde až mráz po zádech, když si to
přečte, a neopovázá se v takové kanceláři ani usednouti,
žmolí v ruce klobouk a jen aby už byl venku. V Ame-
rice docilují stejného účinku stušnějši, vtípnější a otev-
řenější formou. Viděl jsem nápis: »If you have noth-
ing to do, don't do it here«. (Nemáš-li co dělat, ne-
dělej to zde!) Současně však bývá návštěvníkům dává-
no na jevo, že každé jeho žádosti bude vyhověno, jen
když to trochu bude možné. Takovýto povzbuzující
nápis, jenž zároveň jest heslem pro úředníka za psacím
stolem a důtklivou připomínkou pro něj, aby se snažil
přenést se přes všechny překážky, jest na př.: »It can be
done« (Půjde to. Musí to jít!) Všechno na světě jde,
je-li dobrá vůle. — Na adresu automobilistů, kteří jezdí
jako blázni, umístil na silnicích ve Virginii tabulku
»This road is not foolproof« (Tato silnice není bezpeč-
nou pro blázny), a na washingtonských křižovatkách
jsou postaveny tabule jako vrata. »Use more brakes
and less horn« (Používejte více brzd a méně trubek).
Před branami malého městečka, kudy jsem projížděl,
četl jsem ohromný nápis:

Go slow and see our town
go fast and see our judge!
(Jeď zvolna a uziš naše město
jeď rychle a uziš našeho soudce!)

A pak ještě jeden nápis mi utkvěl v paměti. Zahlédl
jsem jej v menší bance, ale jak jsem později zjistil,
jest rozšířen i ve školách a jiných veřejných místech:

»You can fool all the people part of the time
and part of the people all of the time,
but you can't fool all the people all the time.«
(Můžeš si dělat blázny ze všech lidí po jistý čas,
a z jistého počtu lidí po všecken čas,
ale nemůžeš si dělat blázny ze všech lidí po všecken čas.)

Zvláštní kapitolou bylo by studium humoru v di-
vadlech nebo v novinách. Slavní komikové, jejichž vynalézavost a umění bývají mnohdy nedostupnými, dove-
dou uchvátiti humorem tak nevázaným, při tom však
tak zdravým, že ani nejpřísnější guvernánka se neura-
zí. Jak smutný je při srovnání s tím pohled na některé
naše »komiky«, kteří nedovedou udělat vtíp, aniž by

se při tom neotřeli o nejzvířectější pudy lidské. — V
souvislosti s tím dlužno se zmínit též o radiovém roz-
hlase. První podmínkou úspěchu každé radiové stanice
jest dobrý a především vtípný hlasatel. Mnozí z nich,
jako na př. slavný Roxy, jsou známí po celé Americe
a jsou nemenšími miláčky obecenstva než filmové
hvězdy. Vtipy z nich jen srší a neřeknou věty, aniž by
současně nerozesmáli miliony posluchačů. Kdož by ne-
srovnával s našimi poměry, kde hlasatelé snaží se do-
dávati si vážnosti presidentů soudních senátů.

Stejně v novinářství protežován jest humor na celé
kolo. Některé listy, na př. »The Washington Post«,
vyplňují celý sloupec první strany vtípnými aforismy
na události, o nichž zprávy jsou otištěny v témže čísle
o kousek dále. Nikdo není dost posvátným, nedotknut-
elným a úctyhodným, aby nedostal šturec. Lidé se tomu
smějí, a postižený má radost, že se o něm mluví.

LITERATURA A UMĚNÍ

Edmond Konrád:

Divadelní poučení z Berlína.

6.

Čímž se dostáváme z obecnosti poznámek k jednotli-
vým případům.

Nechceme urazit žádného divadelníka dlouhými vý-
klady o Reinhardtovi či Jessnerovi, kteří jsou každému
z nich stejně dobře, ne-li lépe známi, než nám, aniž
míníme unavovati charakteristikami hereckých indivi-
dualit tak ověřených jako Thimigová, Krauß, Homol-
ka, Gertrud Eysoldt, Adele Sandrock, Tilla Durieux,
Ernst Deutsch atd. Vypůjčíme si je pouze natolik, na-
kolik nezbytně třeba.

Berlín, město chvatu, rychle spotřebovává a pohlcuje
svoje lidi. Pojem slávy omezuje se tu na úspěch několi-
ka málo sezon. Reinhardt platil do nedávna za odbytou
veličinu. Byl to zřejmě klam, jež vyvrací dnešní jeho
divadelní koncert. Litovali jsme živě, že již nedošlo
ke zvláštnímu představení Langerovy »Periferie«, kte-
ré (bohužel příliš pozdě) Reinhardt nabídl účastníkům
autorského kongresu se zřejmým úmyslem, aby česko-
slovenské delegaci oplatil zdvořilost jemu prokazanou.
Shledali jsme však zvláště zajímavým viděti jeho práci
v Hauptmannově hře, čistě naturalistické, jež mu uklá-
dala úplné vnější sebezapření. Těžiště režijní práce
přeloženo je zcela do vnitra dialogu a ukazuje za prvé:
že po této stránce úroveň ruských vzorů nemůže být
překročena. Stanislavskij a Moskevské Umělecké Di-
vadlo určili zde cosi takřka pro věčnost. Za druhé, že
sloh není nic, a tvůrce vše. Čistota pojetí, dotaženého
a dodrženého do nejmenší pausy, prožívuje a drama-
tisuje vleklou expozici nepřetržitým, vždy nově vynalé-
zaným vnitřním pohybem. Herec vypovídá vždy víc-
ce, než text. Homolkův Malloneck, masný kuchařskou
milostností, křepčí svěřepě po scéně ve skvělé, umocně-
né banalitě, do níž jako tonoucí obětavě klesá stříbrná,
břitká a úžasně melodická Helena Thimigová, nevy-
rovnatelné mimiky a jiskrnosti při všem oproštění
svých přebohatých výrazných prostředků. Režijně i he-

recky vrcholem zdá se nám druhé dějství, kde tyto dvě individuality se svým slepě spřaženým osudem narazí na nádhernou dvojici otce a ženicha (Krauß a Wiemann). Vše ostré jako pod mikroskopem, při tom nic okatého, nuceného či vynuceného. Proti Rusům hbité, neváhající tempo, hraje se, ať tak dím, světsky, na rozdíl od ruské divadelní náboženskosti.

Jessner ukazuje se nám taktéž na Hauptmannovi, v proslaveném představení »Tkalců«. Na rozdíl od Reinhardta, diskretně přijímajícího roucho naturalismu a překládajícího vši sílu do vnitra dialogu, Jessner hledá výtvarné umocnění. Vnitř světa tkalců vše je šedí, barva hadrů a popele, nedokrevnosti, starosti a útrap. Stylisace tohoto světa tíží tempem a jde architekturalně, pohybově a maskami až skoro zpět k expresionismu. Mimo ně je svět jasný a barevný až křiklavě. Hospoda i kuželník svítí barvami, salon u továrníka Dreißigera je vyzývavě pestrý, neklidný, stylisován okatě do kyče: čímž vynikne ostře spousta, způsobená drancováním. Salon pod rukami tkalců sešedne, zvadne a ztroskotá, a to ve stále tomž ostrém, nesešereném světle, aby tím nažeji zjevil své poplenní. Kdežto v hospodě užilo se kuželníku, proloženého od předu do celé jevištní hloubi, k organisovanému skočnému nástupu, bubnujícímu rytmickými podpatky pochod revolvy. Přes to a přes nepřetržitý sled methodicky rozvržených skvělých podrobností tento Jessner působí (tak jako kdysi v »Richardu II.«) poněkud chladně, a jeho intenzita nerovná se intenzitě Reinhardtově. (Litujeme, že jsme neviděli Kortnera a Höflichovou.)

Naopak vždy žhavě, palčivě působí Piscator.

7.

Žhavost, palčivost, sálavost je příznak každé dobré propagandy. Leptavý žeh záští, ostrý vtíp stranictví, agitační síla, to je Piscator od obálky divadelního programu do posledního pádu opony za nezbytnou apotheosou sociální revoluce. Piscator je komunista, jeho divadlo je divadlo agitační. Budiž hned podotčeno, že tato agitace, ať ve člancích divadelního programu, ať na jevišti samotném, honosí se úrovní nepoměrně vyšší než to, co po této stránce známe českého. (Vstupné také.)

Litujeme živě, že jsme už nezastihli Piscatorova »Švejka« v tomto rafinovaném divadle. Poznali jsme v něm jevištní užití filmu. Scéna film s divadlem zásadně střídá. Buď je film nebo je divadlo. Dbá se pečlivě, aby tento dvojí účín se nekřížil. Vědomí, že tu jde o dva vyjadřovací způsoby zcela různé, zrale se vyvaruje naivního uměleckého hiatu současnosti. Film divadlo uvádí, pokračuje v jeho ději jakoby »za scénou«, ale neplete se mu do cesty. Jediná výjimka, kterou jsme viděli, pochází z režie nikoli přímo Piscatorovy, nýbrž od nadaného Karlheinz Martina. V tomto výjimečném případě však film působí výhradně ve funkci dekorace. Jsme na předě křížníku, vybudované úplně reálně. S této vojensky šedé ocelové přídy hledíme na moře, stejně šedavé a skutečně zvlněné, neboť je to film, promítnutý přímo na oblý horizont. (Ostatní filmy promítají se na oponu.) Po tomto filmovém moři připluje jiný křížník. On i moře jsou v barvách i perspektivě co nejpřesněji přizpůsobeny jevištní hmotné dekoraci, aby vyvolaly dojem n a p r o s t o i l u s i v n í.

Dojem ilusivní, zdání skutečnosti, to je i podstatný rys Piscatorova konstruktivismu. V »Konjunktur«, kterou hraje Lessingtheater, hlavní a základní dekorace jsou konstruktivní: obrovské kostry pump, jeřábů a tanků na petrolejovém dole. Ale tato konstrukce je zároveň reální, ilusivní, nebojme se říci naturalistická, neboť takhle petrolejové doly vskutku vypadají. Je to prostě realismus nové reality, od klasického realismu liší se tím, že si neřádá podrobného výtvarného omezuje se na podstatný náznak, jež, na př. místo úplné proměny v interieur, klidně vestaví do základní konstrukce. (Zajisté dnes už nic nového.)

Přes to tento konstruktivismus není zdánlivý. V »Konjunktur« je toho půvabný příklad: od drastického objevu petroleje, jímž hra počíná (tři pobudové sednou si na zem a čichající ke svým kalhotám poznají, že sedí na petroleji), až do postavení těch jeřábů atd. vidíme přímo na jevišti vývoj dolů: tabulky, bouda, kantina, plot, železná lávka atd. jsou stloukány, vztyčovány, stavěny, budovány před našima očima, a každá tato fáse důlní práce, konané přímo na jevišti, je dějová fáse hry. Tento funkční konstruktivismus, neodvozovaný z ničeho, než z děje, je dramatický a pravý. V mezihře, když má být naznačena vzpoura, jeřáby, umístěné na otáčivém jevišti, začnou hrozivě tančit za průsvitným hořejškem opony, na jejiž dolejšek promítán jen pobuřující film. Právíme-li pobuřující, nejde nám o politickou jeho tendenci, ale o dramatickou. V »Konjunktur«, satirické utopii na velmocenské zájmy o petrolej, objevený v Albanii, tento film skládá se většinou z novinových výstřižků, v souběžných sloupcích znázorňujících dramatickou stichomythii úvodníků v denních listech. Lákavost drahocenného petroleje, vlastního hrdiny hry, je promítnuta na film v podobě klokotající hladiny. Vzpoura proletariátu vyšlehuje přes celou oponu v podobě plamenů atd. Pokaždé, i v »Der letzte Kaiser« je filmu užito v jeho plných filmových kvalitách, s jeho výhodnými výrazovými prostředky. Na korunovační průvod užito je snímků z korunovace anglické. Vstup mladého lidového panovníka do palácového soukromí připravuje se sledem chladných, aristokratických, výlučných komnat, galerií a sloupů. Jeho izolace je dána, ještě než se zvedne opona. Vidíme ho bloudit touto filmovou opuštěností, usedat u psacího stolu: a tam jej hned v dalším okamžiku in originali najdeme, je tu zas jeviště. Dramatická peripetie války je filmově vyjádřena rychlou konfrontací různých parlamentů. »Krieg? Frieden?« Mírová ujištění jsou ironicky glosována serií vojenských přehlídek ze všech zemí a ponebí. (Ovšem s vynecáním sovětské Rusi.)

Autor je u Piscatora (a Granovského) celkem páté kolo u vozu. Neseřizuje se scéna k autorovi, ale autor ke scéně: »... pouze díky dramaturgické a režijní podpoře... Erwina Piscatora...« píše Leo Lania o své »Konjunktur«. A divadelní program »Der letzte Kaiser« od J. R. Blocha má poznámku »pro jeviště Piscatorovo zpracovali J. R. Bloch a E. W. Freissler.« Granovskij si upravuje »Cestu Benjamina Třetího« i »200.000« podle programu »frei nach«, a sbírka reprodukci z jeho divadla (Das Moskauer Jüdische Akademische Theater, Berlin, Schmieder 1928) ukazuje nám Romainsova »Trouhadeca« zoperetného v celou řadu obrazů. Jde to dále, než je správné.

Nicméně, z takových autorů, jako je třeba Lania,

plyne jisté praktické poučení: trigonometrie šlágru, skvělá algebra divadelní účinnosti. »Konjunktur« nemá nic společného s dramatickým uměním. Sama o sobě byla by to nicůtka, kdyby tendenčnost a politismus jí nebrousily ostří, jaké míval na př. starý »Simplizissimus«. Anekdota jejího námětu neobsahuje ani jednu plnokrevnou, dramaticky zcela živou postavu. Jsou to figurky, přesněji: karty. Ale s těmito kartami je ve třech dějstvích sehrán zájmový maryláš obratnosti přímo žongléřské. Pokud jsme mohli spočítati, obrací se situace neméně než sedmkrát za sebou úplně na ruby, a pokaždé trumfy padají na sebe s přesností strojovou. Sardou by užasl nad touto závratnou kombináčkou, z níž oči přecházejí, a jež i z poslední, do krůpěje a bezvýhodnosti vyčerpané situace si pomůže břitkým trikem. Je to pravá škola divadelnosti, na níž by se s prospěchem učil technice kterýkoli z našich seriosních autorů.

Herecky půvabné je toto představení skrze Tillu Durieux, starou, nehezkou a neodolatelnou, která sardonicky nese na odiv zkaženost i prohnulost velkokapitálu, ale agitační popěvek na konci prvního dějství s Curtem Boisem dovede vykřičet, jakoby dutky hvízdaly, se sprostotou geniální a živelnou. Herecký Proteus, hbitý jako mník v každé masce svého Trebitsche-Lincolna, hrdiny hry, téměř již ne herec, nýbrž umělec v proměnách je Curt Bris. Jinak budiž tu uvedena ještě paterá hříčka výslovnosti, jaké česká scéna zatím je neschopna si dopřát: ve hře vystupují Francouz, Ital, Angličané, Američan a polský žid, jež obecnostvo bezpečně rozezná podle výslovnosti.

Slohem projevu mimického neliší se herecké výkony od průměru dnešního moderního projevu, od »civilnosti«. S praxí našich konstruktivistů nemají společného nic. Naopak, v »Der letzte Kaiser« jdou tu tam zpět až k deklamaci, kterou podporuje Schönův masivní pathos výtvarný, ve svých mohutných dramatických tvarech blízký Vlastislavu Hofmanovi, ale sušší a bez lyriky jeho barev, za to ve své úplné věcnosti někde hluboce dojemný steskem až severským. Seversky otřásající je také císařovna-vdova Sibylly Richardové, tvrdá a hrubá jako balvan, heroická a babská zároveň. Kdežto Ernst Deutsch v jediné roli, v níž jsme ho uviděli, jakoby byl nastoupil graciosní dědictví ozdobné melancholie, na níž míval monopol mladý Moissi.

8.

Hra konverzační má k dispozici malá, intimní divadla, jako na př. »Komödie«, a světácké obecnostvo. Řekněme hned zde, jaký je rozdíl mezi divadelním snobem pražským a berlínským: oba milují kýč, ale Pražan si libuje v kýči sladkém, Berlíňan v kýči s hořčicí. Dvojsmysl hraje se v Berlíně ostře, v Praze tučně. Naše pikanterie se obodřuje, jejich provokuje. Berlínský efekt šlehne, náš mírně trkne. Francouzský charme chybí tomu i onomu. Nicméně takový berlínský konverzační ensemble je prvotřídně vycválán. Zde se na příklad vůbec nešaržuruje. Saša Rašilov, František Roland a Vlasta Burian připadali by si jako v klášteře. Konverzační hra je prosta lidovostí ve špatném i dobrém smysle, a kde se jí dotkne, dotýká se jí s vrchu, s odstupem, letmo. Hlavní věc na jevišti je dialog, z něhož je vystřebáno, vymačkáno herecké štávy, co se jen dá, ale nad nějž se v žádném z případů, jež jsme viděli, nejde ani o vlas. Nic se nepřidává,

nepřiměšuje, nepřibarvuje. Konverzační autor, zdá se, jest bez výhrady respektován, ať je to Maugham, Sternheim či Duvernois. (Neviděli jsme bohužel Shawova »Pygmaliona«.) Při představení Duvernoisova »Marcela Fradelina« uzerli jsme ostatně rozřešen problém, jenž se u nás pokládá zásadně za chybu: dialog potmě. Situace, jež zcela postrádá napínavosti a krátkosti, jakou má v tomto ohledě na př. »Adrienna Lecouvreurová«. Naopak, je to exposice, nenápadnost sama, z níž diváku, má-li děj pochopit, nesmí ujít slovo. Dva bratři leží v postelích a před usnutím, v úplné tmě (nerušené ani sebe menším nouzovým světélkem v hledišti), přidušeným tónem intimity spolu hovoří plnou čtvrt hodinu. Za celou tu dobu jen jednou na okamžik bledý pruh světla zvenčí proběhne pokojem, aniž se dotkne herců, a jednou osvětlí na půl minuty nástěnná lampa hlavu mluvčího od zadu tak, že vrhá groteskní stín. Nicméně v celém hledišti nikdo nezačne kašle, a tmě navzdory (jež přece pohlcuje zvuk), přes naprostý nedostatek jakékoliv mimiky či pohybu na jevišti, neztratí se z dialogu ani hláska. Naopak spíše každá věta tmou přímo svítí, jakoby fosforeskovala. Jedním z obou mluvčích je ovšem zase Homolka (neboť »Komödie« patří Reinhardtovi), ale to není ještě legitimace pro jeho partnera Karlweise, a scénu neregistroval Reinhardt, nýbrž Forster Larrinaga. Jest více věci na nebi a zemi, Horatio . . .

Také problém »nemluvnosti« textu, totiž textu, který se »špatně říká«, protože je »nepřirozený«, problém to, u nás hojně rozšířený nejenom tam, kde jde o verše, zdá se, že v Berlíně neexistuje. Připouštíme samozřejmě, že takové texty skutečně se vyskytují. Ale Carl Sternheim, který by (psát česky) u nás k nim nezbytně patřil se svým apartním a barokním stylem, kde maloměstáci mluví složitou, obřadnou, zcela neběžnou němčinou, je zde sehrán v plném znění všech svých bizarních větných zákrutů, aniž mu herci jen slůvko přehodí, živým, lidským, dramaticky správným tónem. Naopak v tomto tónu baroknost dikce nabude charakterotvorné síly, která stačí hereče, jakou je Adele Sandrock, na jedinečnou postavu. Obecným předpokladem tu ovšem jest, umět úlohy přesně zpaměti. Přibližnosti, s jakou je nucen pracovat náš herec, režisér, jsou takové úkoly nedostupné.

9.

Operetou, pokud není Granovského, se nezabýváme. Je pouze dokladem, že i nejpustší nevkus a nejběžnější konvence jsou tu vyceповány technicky na sám vrchol. Je to skrz naskrz »tüchtig«, a Emmy Sturm je osobnost. Její přirozené lidské zbarvení nás poněkud upomínalo na temperament pí. Švandové, kdežto Lotte Werkmeister velmi se blíží Xeně Longenové.

10.

A tedy Granovskij: není divadla mimo ruské divadlo, a Stanislavskij je jeho prorok. I toto Židovské Akademické Divadlo německého žargonu je divadlo ruské a moskevské, od oné svaté divadelní zbožnosti, s níž vstupuje na scénu, až do kadence vět, která je ruská, tím ruštější, čím vtípněji příležitostně paroduje společenskou ruštinu židovských zbohatlíků. Je ruské i výběrem svých námětů, které jsou pouhou zámlinkou k jevištnímu kouzlu a v duchu ruského vkusu divadelního zcela nedramatické. Jsou to pohádky, jako Di-

ckensův »Cvrček u krbu«, jako »Turandot«, a melancholické jako Čechov (míníme dramatika, ne herce). A jsou hrány s oním východním půvabem ruského divadla, který si podrobil svět, a při němž na tom nezáleží, je-li založen naturalisticky či expresionisticky, na folkloru ruském či židovském, na popisné věrnosti či na hříčkách fantasmie. Je-li podstatou divadla německého přesná výkonnost, podstatou všeho divadla ruského, které známe, je hravost, dětsky opravdívá a smrtelně vážná.

Sbírka reprodukcí, svrchu uvedená, poučuje nás, že slavné představení »200.000« hrálo se v Moskvě před jinými dekoracemi, než v Berlíně. Patrně z technických důvodů vytvořil si Granovskij místo původní (asi těžko přenosné) dekorace, která kombinuje princip expresionistický s prvky konstruktivními, dekoraci jinou, poněkud předmětnější a závěsovou, která místy přechází až do ilusivních náznaků, ale umožňuje úplně přesně totéž umístování herců a tudíž bez přestudování též pohybový rozvrh. Můžeme se domnívat, že to, co jsme viděli v Berlíně, je výrazově identické s tím, co bylo v Moskvě stvořeno. V případě »Cesty Benjamina Třetího« nemůžeme konstatovati nic, ježto v uvedené publikaci reprodukována není.

»Cesta Benjamina Třetího« ani dekoračně ani mimicky nehlasí se ke konstruktivismu, ač její premiéra náleží do roku 1927. Naopak, patříce výtvarně někam k Bakstovi, Ilarionové atd., podává se herecky v umírněném, polidštěném expresionismu, jenž z hudby přijímá prvky operetně taneční. Že tento expresionismus je plný nápadů, humoru, vynalézavosti a něhy, netřeba dokládati. Herci ponechávají se dušeslovná plnost, kterou obračí v živý lidský obraz, docela ve smysle divadla psychologického. A umělci jako Goldblatt, Michoels, Suskin nebo Rottbaumová skytají pohled z nejkrásnějších na ukázněné, zařazené, ale zcela individuální herectví. Pakli ensemblová práce Reinhardtova, Jessnerova a Piscatorova upomínala spíše na individualitu Hilarovu svou symfoničností a robustní jistotou, útlost a melodika Granovského není daleka založení Dostalova. Budeme mít příležitost podrobněji si toho všimnout při konstruktivismu »200.000«.

Jako »Habima«, i Granovskij dává přednost židovské legendě. »Cesta Benjamina Třetího« je jedna z nich, nadýchaná, hebrejské odvěkosti a ruské šíře ve snové směsi, kde vše je vysoce kulturní a zároveň hluboce lidové. Mendele a jeho chromý, hovorný koník, jejichž dialogy jsou na evropském divadle pouhý vtípek (na divadle perském, indickém nebo čínském byly by drama), putují jaksi z nekonečna do nekonečna. A dva židé, tak hluboce a čistě naivní jako Benjamin a jeho přítel Seuderl, kteří jdou do vysněné, zaslíbené země a putují nevědomky do kruhu, až se zas ocitnou v rodné vsi, myslí i cítí ve své židovskosti přímo pravoslavně, Karatajevsky = mužícky: byt si s mužíky vůbec nerozuměli; k potěšení všech diváků hrozně se bojí vody, kterou snesou jen v orthodoxní parní lázni počestného města Glupsku. Koupací scéna tato náleží k vrcholným co do komposice jevištní, se svou rytmikou masáže, obřadností polévání a rejžáku, se svou atmosférou fyzického blaha a náboženského úkonu. K rozkošným nápadům dlužno dále přiřaditi řeku, která před obecenstvem se rozproudí v podobě bleděmodré široké stuhy, náhle natažené přes jeviště.

Nebo trik s pestrou dvojdílnou oponou, kterou při závěru obrazu vezmou Benjamin a Seuderle jako ubrousek po sklepnicku pod rameno, stahující ji tak, až její dva díly k nim, uprostřed jeviště těsně semknutým, přirostou jako obrovská motýlí křídla k trupu. Roztomilá scéna jarmareční se zlodějem a strážníkem je invence čistě ruské a téměř loutkové, tak jako fantastický sen o zaslíbené zemi, vyšperkovaný s barevnou nádherou až do obrovského papouška, vznášejícího se nad palmou. Herec, v něj ustrojený, je dokonalý akrobat na hrazdě.

Dokonalý akrobat: první, technické, tajemství slohu »200.000«. Co jsme stokrát opakovali mladým konstruktivistům svého domova, zde jest naplněno v nejvyšší míře samozřejmého požadavku: konstrukce slouží k tomu, aby herci na ní popírali tíži zemskou a ne aby budili strach, že spadnou. Žádný Sokol nevoltizuje a neskáče lépe, žádný hasič hbitěji nevyklouzne vzhůru po žebříku, než takový Steimann, atletický a graciosní v jednom, pružný jako dravec a lehký jako baletka. Absolutnost fyzického výkonu je předpokladem. Ale nezneužívá se jí, především je čistý herecký výkon.

Neboť druhé, překvapující tajemství tohoto slohu jest: že vychází n a p r o s t o a v ý h r a d n ě z p s y c h o l o g i e. Nic »emocionalismus«, »alocká funkčnost asociací« či jak se všechny ty pošetilůstky jmenují. Základem tohoto konstruktivismu je člověk právě tak, jak jím byl u Stanislavského. Rozdíl je pouze v tom, že Granovského člověk radostí vyskočí na stůl, kde člověk Stanislavského touže radostí vyskočí jenom na bližšího (Pavlov v »Ženitbě«). Že se rozbrečí naturalistickým brekem, nznak skosen ztrátou milenky, kde před tím byl by se pomalu shroutil na břicho. Že s určitou nadsázkou, namnoze rytmicky stylisovanou, provádí, a to nadmíru názorně, úkony, dějem diktované: šije šaty, zkouší zákazníkovi kabát, že v horlivosti se předbílá s jinými, skáká přes ně či podlézá pod nimi. Že v důrazných okamžicích pronáší svá slova z okna, se sudu, se žebříku (přistaveného ne ze zásady konstruktivní, ale k oknu milenci, aby mohla s ním prchnouti). Nikdy a nikde tato hybnost není samoúčelná, nýbrž podmíněna psychologicky a dějově neméně, než ji podmiňoval expresionismus nebo realismus, než ji, zkrátka řečeno, podmiňují zákony jevištní. Pokud jsou v ní vkomponovány sestavy čistě taneční, jsou podmíněny hudbou a takřka beze změny (avšak ne bezduše) přijaty ze staré techniky operetní. Je to opět konstruktivismus funkční.

Je-li toto představení ve svém celku blízké nějakému obdobnému pokusu českému, není to ani zdaleka některá z ideologických inscenací Frejkových či Honzlových (které se v tomto smysle ke konstruktivismu hlásily z naprostého nedorozumění a působí vedle Granovského jako úplný, diletantní omyl), nýbrž je to Šaldovo »Tažení proti smrti« v inscenaci Dostalově. Při vši různosti prostředků projevilo se zde cítění zcela obdobné zásadami celkem týmiž, kdežto naši mladí konstruktivisté užili prostředků zcela vnějších týchž, k záměrům a účínům zcela jiným. Inscenovati Nezvala nebo Cocteaua či Golla je apriorně záležitostí odlišného druhu, jehož rekvisitace a mimický styl, srovnány s tímto konstruktivismem, hlásí se nikoli k němu, nýbrž k Marinettimu. Je to divadlo »osvobozené« ve smyslu jeho »Osvobozených slov« a dadaisti-

cké trebas v duchu Tristana Tzary. Ale nikdy konstruktivistické, je-li konstruktivismem to, co z Moskvy do Berlína přivezl Granovskij.

Přivezl, mimo jiné, především dokonalou ruskou plnost herecké charakteristiky: Michoelsova skvostného, jako utrženého krejčíka, který se nádherně parvenuovsky nafoukne, když zbohatlý se promění v Simjona Makaroviče, s oblou, zdravě přizpůsobivou ženou Etimeni (Rottbaumová, která svým timbrem a mimickou fakturou v čemsi připomíná pí. Nedošínskou). Chytrou a horkou milenku Beilke (Rommová) a jejího milého Motla (Steimann), který celé jeviště zvíří a roztočí dravčí tanečnou pružností, jarým nezmarným teplem, spontánní hereckou iniciativou. Je přímo vítr kol jeho opičí hbitosti, a slunce svítí z jeho rozmaru. Ingsterův hejsek Fein stává se rozkošným strašákem pod jeho rukami, jež mu horlivě s výsměchem zkoušejí nový šat, neviditelný, jako všechny rekvizity, které lze vyjádřit mimicky. Šije, stříhá a měří se bez jehel, nůžek a látek. (Tak jako Dostalovi herci pili vzdušný čaj z neviditelných šálků.) Jenom houslista, ve výši sofit balancující na závratném můstku, vrže na skutečné housle. Pak je tu židovský Kecal, jedinečný, zrzavý a podlézavý Solovejčik Gaertnerův, masní bankovní činovníci Goldentaler a Himmelfart (Čečík a Šidlo), sentimentální Neyův Gopl, nešťastný milenec. A toto vše, ve skvostných, reálných (naprosto »nekonstruktivistických«) maskách, zakuto, zataveno, zafasováno do závratného tanečního azúru společenského ritu židovského, jak jej známe z Vachtangovova »Dybuka« od »Habimy«. Do lidové bibličnosti chudých, do maštné, v zápěstích afektovaně roztřepané světskosti bohatých. Salonní scéna u Feinů je sám komposiční výlupek. Přímou romanticky cítěna je líbezná žebříková scéna únosu a scéna losování o Beilku mezi Motlem a Goplem.

Bylo by marné bez obrazů ukázati našim konstruktivistům funkční rozdíl mezi jejich užíváním závěsů a užitím jich u Granovského. To však, co především a ve všem rozhoduje u něho, je ono nevyočitatelné, co v posledním dvacetiletí udělalo událostí každé ruské divadlo. Jinou cestou než Němci, dospívá i on k výkonu absolutně přesnému. Ale jsou-li oni korektní, přesvědčiví, účinní, on je samozřejmý, jímavý a kouzelný. Boží dar charmu je dán jeho východní, hravě zbožné lidové metafysice právě tak, jako graciosnímu intelektu francouzské světskosti. Tomu se nelze naučiti.

Lze se však, ať od Rusů, Židů či Němců, naučiti zodpovědnému umělectví, jež je hluboce poučno a plno přisnosti k sobě samému. Jež scéně, kterou chce ovládnouti, napřed se s krajní poctivostí a do úplného sebezapření podrobí.

Seriosní umění neimprovísuje.

Je schopno surovosti, ale ne syrovosti.

Nevydává technický nedostatek za hloubku ani za rozkošnou naivnost ani za svěžest primitivity.

Poučení, jež si z Berlína odnášíme, je tudíž dvojí: technické a morální. Vnučuje se nám však domněnka, že je to poučení jedno. Vyšší průměr umělecké techniky je tam, kde je vyšší průměr umělecké morálky.

I jsme odhodláni, pokud na nás jest, býti moralisty.

ŽIVOT A INSTITUCE

Konfese odsouzenčova.

Aktivní muž z justičního světa posílá nám dopis, který dostal od jednoho odsouzenčova. Delikvent v něm upřímně vypráví dojmy, které v něm, vzbudilo přelíčení před soudem. Myslíme, že čtenáři shledají toto vyličení nyní velmi aktuálním, vzhledem k procesu Klepetář—Michalko, který nepochybně v mnohém zanechal podobné dojmy.

Byl jsem dvacetiletým fotografickým pomocníkem a byl jsem chud. Přemýšlel jsem o tom, jak se dostat ze své chudoby. Že bohatství záleží v tom, aby člověk měl hodně peněz, o tom poučoval mne denní život. Hluběji jsem se zdroji bohatství tehdy ještě nezabýval, na to jsem byl tuze mlád. A poněvadž jsem uměl fotografovat a kreslit, napadlo mne, že bych si mohl sám peníze udělat.

Připravil jsem si zařízení, kterým se daly vyrobiti státočky, a pokusil jsem se o to; ale přišlo se na to a byl jsem odveden k soudu. Věděl jsem, že dělám něco nedovoleného, ale posuzoval jsem své jednání podle toho, způsobí-li někomu škodu. A poněvadž jsem byl tehdy toho mínění, že stát může si natisknout papírových peněz co chce, a neměl jsem o národohospodářském významu platidel a potřebě jich ochrany řádného pojmu, měl jsem za to, že tím nikomu neublížím, když si něco papírových peněz nadělám.

Teprv ve vyšetřování objasňovala se mi tato věc a nabýval jsem jistoty o své vině. Ale soudce zabýval se snášením důkazů proti mně, dotazoval se podrobně na prostředky a způsob, jak jsem se k provedení plánu připravil, a nežli jsem mohl vyložití své mínění, dostal jsem obžalobu a brzy po té stál jsem před porotou.

Bylo mým jediným přáním: abych mohl porotcům ve všem klidu říci, jak jsem se dopustil svého činu ještě z takřka dětského názoru, že nedělám nic zlého, a jak teprve nyní poznávám, že jsem chybil. Ale můj obhájce, kterého jsem dostal od soudu, řekl mi hned na počátku: »Nemluvte zbytečně, odpovídejte jen krátce na otázky a nic více!« Byl jsem zaražen a očekával jsem s napětím, co se bude dít.

A dělo se tohle: Můj obhájce zastával od počátku, že nemám žádné viny. Pronášel o mně krásná slova, která mne naplňovala jistou hrdostí. Vynášel na výsost můj umělecký talent a tvrdil, že jsem zkoušel vyrobiti papírové peníze, abych nabyl rutiny v umělecké kresbě. Nic z toho nebylo pravda. Věc, která byla samozřejma, hájil můj obhájce s velkým záplem a užíval při tom všech prostředků, jimiž bylo možno působiti na mysl a cit porotců. Prostředků správných i nesprávných.

Podobně počínal si i státní zástupce. Extrém v dokazování mé nevinu vyvolával extrémy v usvědčování z viny. Řekl-li obhájce něco v můj prospěch, na čem bylo pro mne malé plus, převrátil to žalobce tak, že z toho pro mne vyplývalo ohromné minus. Přivedl-li některý z obou svědka na důkaz mé viny nebo nevinu, snižoval ho druhý před porotci, aby mu nemohli věřiti.

Pravda a lež dostaly do rukou dýky, jimiž mezi sebou zápasily o právo, které leželo stranou a k němuž nebylo

možno proniknout. Ty díky, to byly úskoky, nepravdy i prázdné řeči, pronesené s pathosem. Já sám, o něhož tu šlo, stal jsem se při procesu vedlejší osobou, pouhým divákem a pozoroval jsem se zájmem zápas právníků, který se o mne vedl. Myšlenka, která strana v něm zvítězí, mne vzrušovala.

S počátku byl jsem cele zaujat způsobem, jakým se u soudu dobývá právo, potom jsem však začal myslet také na sebe. Okolnost, že mne můj obhájce takhle veřejně hájil, poučila mne o tom, že je mi dovoleno čín zapírat, a působila na mé svědomí. Nabýval jsem pomalu přesvědčení, že můj skutek není ničím trestuhodným. A když jsem byl nakonec přece jen odsouzen, měl jsem pocit křivdy a pocit nepřátelství proti soudnictví.

Trvalo to hezky dlouho, než jsem se z toho všeho v žaláři myšlením probral. Proč musí existovatí takovýhle způsob dobývání pravdy před soudem? Proč musí tu dvě strany o spravedlnost zápasiti a užívatí při tom i prostředků, které skutečnou pravdu zakrývají a nejsou někdy jedné nebo druhé strany ani důstojny? Je to snad proto, že porota nerozumí právům, a musí tedy některá strana dovedností nebo citem její přesvědčení na sebe strhnouti? Či potřebují toho soudcové, aby ustavičně někdo nad nimi bděl a říkal jim, co mají dělat a čeho mají zanechat?

Snažil jsem se odpověděti si na tyto otázky a dospěl jsem k názoru, že to nebylo správné. Především nemohlo to posloužití vyhledání skutečné pravdy. Sám jsem se nedostal k tomu, abych řekl poctivě, jak se věc měla. Jak mám za to, bál se můj obhájce, abych mu nezkazil jeho posici. A pak umrtvilo to ve mně cit pro přiznání ke skutečné vině, otupilo to mé svědomí, takže jsem si nakonec sám nedovedl představití velikost svého pochybení.

Připadalo mi to spíše jako sehrané divadlo než jako cesta, po které se má dojít k spravedlnosti. Nescházeli tam ani diváci. Každou chvíli někdo vyjekl, když se právníci mezi sebou hádali. Porotci musili býti z toho všeho zmateni a podle čeho měli pak rozhodnouti? Spíše mělo se jim říci bez stranického přízvuku, v čem je má vina. Ale musí-li se jim už pověděti všecko, aby jen mohli říci ano neb ne, k čemu jich je vůbec potřebí?

Když mne, dvacetiletého jinocha, přivedli do porotní síně, dmula se mi trochu prsa hrdostí, ale když mne vedli odtud, byl jsem zklamán a byl jsem bez úcty.

—čk.—

D O P I S Y

Inteligent na vojně.

I.

Vážená redakce!

V posledním čísle Přítomnosti glosoval dr. Drábek mé dva články o inteligentu na vojně a dochází ke třem faktům. Za prvé, že jsem námět chytil jen za jeden konec a psal o inteligentu, nikoliv o tom, jak se vojna chová k inteligentovi. Pamatujete se snad, že za ten druhý konec jsem ve svých článcích také chytil a nejednou. Ale do jisté míry má dr. Drábek pravdu, protože soubor věcí, které inteligenta k jeho poměru k vojně hlavně nutí, jsem si nechal do zvláštního odstavce, jímž jsem chtěl stať zakončit. Shledal jsem však, že zmíněný odsta-

vec bude mít rozsah článku, který si Vám dovoluji poslat pod názvem »Jak si inteligent představuje vojnu«.

Druhá poznámka dra Drábka se dotýká hrubých prací, k nimž nadřizení inteligenta nutili, a mluví o zálibě důstojníků nevšímát si příliš jeho inteligence. Nelze upřít, že takoví důstojníci jsou, ale celkem, vzato, budu mít ve vylíčení poměrů pravdu spíše já než pan Drábek. A potom: poměry v roce 1924/25 se jistě liší od poměrů v roce 1926/27, jichž se můj článek týkal. Vojna prodělávala změnu rychleji než ostatní instituce. Myslím, jednoduše z toho důvodu, že československá vojna v letech těsně popřevratových nebyla žádná vojna.

Třetí výtku směřuje proti mému poměru k inteligenci, k níž (jako ke stavu) se prý nesměle hlásím. Tu má dr. Drábek celkem pravdu. Inteligencí jako stavem nejsem nijak nadšen, bereme-li věc sumárně, a nikdy bych si nedal na navštívenku natisknout »inteligent«. Snažím se ze všech sil, abych ve svém úsudku inteligentům nekřivdil a abych byl podoben těm, kteří podle mínění dobře reprezentují svůj druh. Odsuzovat inteligenci je zrovna tak lehké a neplodné, jako odsuzovat na př. byrokracii, bez níž přece také nemůžeme být. Pokusil jsem se o vystižení inteligentů, kteří se mou sloužili, a o vylíčení prostředí, jak se mi jevílo. Byl-li jsem jednostranný, ať rozhodnou čtenáři, kteří poměry znají.

Organ Svazu čsl. důstojnictva »Důstojnické listy« přinesl dva komentáře mého článku. V prvním z nich se praví, že Přítomnost přinesla »zajímavou úvahu Artura Marka« a uvádějí se zhruba hlavní tvrzení mého prvního článku. V druhém komentáři už o zajímavosti nic není, ale praví se tam, že většina inteligentů se vyslovuje docela opačně než jak by se zdálo z »domněnek A. Marka«. Inteligenti se prý totiž vyslovují ne že je nynější presenční služba dlouhá, ale naopak, že nestačí. Kdybych sbíral podpisy inteligentů pro a proti tomuto tvrzení, dopadly by asi Důstojnické listy špatně, o čemž myslím, že nepochybuji docela ve skrytu svého redakčního srdce ani Důstojnické listy.

Váš

Artur Marek.

II.

Vážený pane redaktore!

Otázka poměru inteligence k armádě jest jistě jednou z nejbolestnějších stránek našeho popřevratového veřejného mínění. Jest bolestná pro obě strany: armádu i inteligenci, a přesto — nebo snad právě proto — jí bylo věnováno ve veřejných diskusích tak málo místa. Proto je velmi dobře, že »Přítomnost« se ujímá v této věci slova, které — dovoluji pane redaktore — nechť nezapadne bez poznámek:

Autor článku »Inteligent na vojně«, myslím, správně líčí negativní náladu studovaných lidí na vojně. Aní nepřehání. Chtěl bych tvrdit, že v Praze patří dokonce k dobrému tonu v mladé společnosti »ulejvat se z vojny«. Na mladíky, kteří slouží, se dokonce hledí jako na méněcenné a ne zcela bez důvodu, protože možnost zkrácení vojenské služby, předčasného propuštění a všech těch výhod a úlev dává — nebo alespoň do nedávna dával — brancům sám zákon, a tak na příklad mladým právníkům sloužilo jenom ke cti, dovedli-li využití všech výhod zákona pro sebe. Proto ti, co zůstali na vojně, byli považováni za méně chytré. — Nemyslím však, že by ta negativní nálada byla zvláštní vlastností školsky vzdělaných lidí. Mezi ostatními vrstvami je jí stejně mnoho. Ale u t. zv. inteligence více bije do očí, protože se oprávněně domníváme, že lidé, jímž společnost umožnila nabýti vzdělání, mají mítí více smyslu pro obecné zájmy této společnosti nežli ti, kterým toho dopřáno nebylo. A že v poměru inteligence k armádě tento

veřejný zájem nenalézáme, to způsobuje, že na nás působí tento poměr nezvyklou chladností a nevlídností.

Nutno také uvážit, že před převratem a bezprostředně po něm byl poměr inteligence k armádě nejlepší. Vzpomeňme jenom, jakou úlohu hrála inteligence při budování legií, vzpomeňme těch četných studentů, kteří po převratu odcházeli dobrovolně na Slovensko, vzpomeňme okamžiku, kdy zástupci studentstva slavnostně prohlašovali, že nežádají žádných výhod v plnění branné povinnosti, protože v demokracii jsou si všichni rovni. Tyto vzpomínky nesvědčí o nějaké zvlášť vyvinuté zbabělosti inteligence. Svědčí však o tom, že se její poměr k armádě od těch dob podstatně změnil. A že tato změna musí mít nějakou příčinu.

Nepřítelem armády mezi inteligencí jest především mír. Doba konsolidace, jak tomu říkáme, ve které si uvědomujeme zbytečnost armády pro přítomnost, i když ji snášíme jako nutné zlo pro budoucnost. Uvědomujeme si také více její nákladnost nežli po vypuknutí války, kdy armáda přestává býti nutným zlem a stává se holou nutností. Proto také považuje většina inteligentů čas na vojně v míru ztrávený za ztracený a jest přesvědčena, že ti, kdož se z vojny v míru »ulejavají«, jsou stateční právě tak jako ti, co se budou ve válce »ulejvat«, budou zbabělí. Proto pokles ochoty obětovati vlastní zájmy armádě není v dnešní době u myslících lidí příliš zarážející a znepokojující. A přesahuje-li snad přece přípustnou míru, pak příčinu musíme viděti v nynější zákonné úpravě vojenské služby. Uvažte, prosím, že převratem byla všem vojenská služba zkrácena, ale mladé inteligenci prodloužena. Uvažte, že první republikánští vojáci-studenti přicházeli po dvou letech vojenské služby do praktického života si hledat zaměstnání, jež bylo zpravidla již obstaráno jejich kolegy, kteří měli to štěstí, že se u odvodu nezalíbili natolik očím vojenského lékaře, aby o nich bylo řečeno »schopen bez vady«. Uvažte, že byl z jakýchsi mystických důvodů odváděn takový nadbytek studovaných lidí, že je nebylo možno umístiti ve školách pro výchovu záložních důstojníků, a byli odkázáni učit se dva roky totéž, co negramotní pastevcí z karpatských straní. Uvažte, že při tom viděli, jak »majitelé zemědělských usedlostí malého rozsahu« — jak praví zákon — odcházeli po šesti měsících domů, zatím co mladí inteligenti museli se válet na kavalci — jak docela správně vystihuje pan Marek — dva resp. jeden a půl roku. Uvažte, že měli dosti času přemýšlet o tom, že všechna ta učenost a práce, kterou během těchto let vykonali, by se dala obsáhnout také za dva měsíce a pak pochopíte, že celá ta vykřičená negace inteligence není ničím jiným než obranou proti špatným a pochybeným zařízením. Že není chybou člověka, nýbrž chybou instituce. A pokud nebude upravena vojenská služba inteligence — a ostatně i těch ostatních — tak, aby vyhovovala potřebě života, potud nebude lepší poměr inteligence k armádě.

Vám zcela oddaný

Dr. Prokop Drtina.

Krise intelektuálních manželství.

I.

Vážený pane redaktore,

dovoľte mi odpovědět na některé námitky k mému článku:

Článek vzbudil, jak se zdá, zájem, a leccos jsem se dověděl od čtenářů již ústně. Je zajímavé, že všechny dosavadní námitky jsou od žen. Nenašel se ani jediný muž, který by snad nesouhlasil?

Paní dr. Fuchsová nevěří, že by byla krise intelektuálních manželství větší než krise manželství vůbec. A přece tomu

tak je. Nedá se sice konkrétně doložit statisticky, protože inteligence se obvykle z ohledu na děti nerozvádí tak lehce jako jiné vrstvy obyvatelstva. Měl jsem příležitost pozorovat život některých svých bývalých kolegů, se kterými jsem vystudoval. Někteří jsou ženatí, většinou dosti krátkou dobu, a hodnotí manželský život ne právě spokojeně.

Některé příklady: Jako sextán vystoupil z církve, nadšeně pracuje matematice, astronomii, je účasten kroužků, které po celé přestávky a dlouhá odpoledne prodebatovávají otázky z chemie, atd., atd., studují po všech přístupných knihovnách. Pokrokovec z přesvědčení, dobrý debatér, poctivý, charakterní, vzor muže! Nemíní se ženit, protože žádná žena mu není dosti inteligentní. — Po 7 letech: Venkovský učitel, který těžce nese zaostalost lidu, vstupuje pojednou do katolické církve, žení se s vesnickou dcerkou a — je šťasten. S vědou je konec, ač kulturní hlad nepřestal!

Je to příklad svého druhu. Jiný: Jako malí chlapi spolu rostli, hráli si svým způsobem. Je právníkem, je ženat, a co soudí o svém manželství: »Člověče, utekl bych z toho od minuty, ale z lásky k ní ji nemohu dát nic znát! Je velmi inteligentní, ale je tu najednou taková zvláštní čím dál větší disharmonie, už přes rok se to vleče, nevím odkud to je a proč to je! Rozuměli jsme si výborně, — a najednou je to mezi námi chvíli jako láska a chvíli jako tajená nenávisť; jak z toho jenom ven?«

Jiný příklad. Poměrně mladý muž v nejkrásnějších letech mužnosti, veřejně činný, pedagog a umělec. Žena týchž vlastností, ale více »do světa«, stejného oboru činnosti. Oba s akademickým vzděláním. O dítě se musí starat muž, žena nevěrná, rozvod. Muž se žení podruhé. Nevezme si podle vlastních slov ženu od škopku! Ale život běží zas ve starých kolejích a nikdo neví proč. Muž hodný, svědomitý, pilný, vysoce inteligentní!

Názory dnešních studentek: Aby nebylo nedorozumění reprezentují: všechny fakulty pražské university. Jedna si stěžuje, že jí nedovolí rodiče mikado a vysoké podpadky, kterých potřebuje podle svého mínění k poznání nějaké charakterní známosti. Oběhává lékaře, protože chce dostat lékařské vysvědčení, aby mohla k moři. Manévr se podaří. — Jiná studentka: »Můj muž bude jistě nešťastný, moje manželství bude obraz mravní bídy!« Soudí, že to jinak není možné, protože nevydrží mít pouze jednoho hochu. Snad je na tolik upřímná, že to dovede přiznat, zatím co jiné to nepřiznají ani jiným a asi ani samy sobě! Od kvinty navazuje známosti, kterým říká vážně a střídá je s velkou rychlostí. Při loučení s některou »známostí« je vrcholně nešťastná! Studovala s vyznamenáním a zásadně mluví jen s inteligenty s vysokoškolským vzděláním.

Jiná studentka, nikoliv Češka: Studuje s vyznamenáním s velkými úspěchy. Nezná únavy v práci. Vysoce inteligentní, neobvykle nadaná, s velkou chutí k přemýšlení. Odsuzuje mravní volnost, z jejího okolí jí nikdo nevyhovuje, nemá dobřích, ve smyslu: vysoce vzdělaných přítelkyň. Názor na manželství: »Bez rozvodu to asi nepůjde. Jakmile si nebudeme rozumět, je nejlépe, rozejít se hned«. Zde není sobectví, nýbrž veliká obětavost, skromnost!

Jiná kolegyně, studuje za hranicemi: »Manželství mezi intelektuály je hra o život. Obvykle to nedopadne dobře«. Mluví ovšem také jen s akademicky vzdělanými muži!

Pí. dr. Fuchsová píše, že »to co zasluhuje největšího odsouzení, je jmenováno jmény ozdobnými a povýšeno na přednost a výsady lidí školeného rozumu«. Soudím, že myšlenková samostatnost, originálnost a osobitost to teprve je, která dává

lidem určitého význačného charakteru, — co činí muže mužem. Přirozeně, že mravní zásady mají být vedoucími každé osobnosti. Ale myšlenkovou samostatnost odsuzovat nesmíme. Člověk nesmí být kopii, druhého. Ovšem, lepší dobrá kopie, než mizerný originál i zde. Že by 80% posluchaček univ. si dovedlo všechno spravít a vyprat a dokonce i dobře si ušít šaty, je velmi nepravděpodobné. Poznám jsem naopak, že si posluchačky nedovedly spravít slušně skoro nic, tím méně by pak dokázaly si ušít šaty dokonce dobře a k tomu zároveň i vlastnoručně! Tady jsou zkušenosti se studentkami velmi trapné! Rovněž pochybuji, že za tři měsíce se stane ze studentky prvotřídní kuchařka jen za pomoci literatury. Každý skaut ví, že vaření je především odvahou a uměním, pak teprve vědou, — a ovšem když vědou, tedy vědou, která není v kuchař. učebnicích! Měj odvalu udělat dobře sledovaný, pozorovaný, experiment! To se říká skautům! Naše studentky bohužel umí méně vařit než mnozí jejich kolegové!

Vzrůstá počet těch, kteří si berou švadlenky, dívky v obchodů, dcerky chalupníků. Ano! Ne z pohodlnosti, že by bylo těžší získat si úctu ženy vzdělané než nevdělané (což je ovšem pravda), ale proto, že intelektuální manželství vyčerpává duševně více než jiné a že se obvykle nenačítá zároveň táž doba, kdy muž i žena jaksi duševně méně pracují. Každý má totiž svoje období menší duševní výkonnosti, touhy po odpočinku, a toto období nemůže být ve shodnou dobu u obou manželů. Žena neintelektuální si to neuvědomuje, protože jí snadno unikne menší zájem mužův o určité otázky čas od času. Také v menších městech není výše vzdělaných žen a tím i možnost seznámení. A pak je tu skutečnost, že je mnohem menší pravděpodobnost, že by žena neintelektuální žádala na muže obsah vědomostí blízký se pokud možno naučným slovníku, než že by byla tak skromnou ženou intelektuální! Ženy se samy více spoléhají na paměť a analogicky to žádají i od mužů, kteří si pokud možno paměť neobtěžují vůbec tím, co je možno najít v čas potřebu v příručce nebo vyhledat v literatuře. Akademicky vzdělané ženy by rády viděly v muži polyhistora! A dnes, kdy je velmi namáhavé stát se odborníkem v jednom, je nutno polyhistorství považovat za nesmysl.

Pí. dr. Fuchsová doporučuje křesťanské náboženství. Neusmívám se pohrdavě, a asi sotva tak činí většina čtenářů »Přítomnosti«. Naopak, jen by bylo dobře říci, co to je křesťanství (jsou to tuším jen dvě přikázání lásky mezi lidmi, — a k Bohu, s tím bych souhlasil), a které že křesťanství — a proč to a ne ono — chybí lidem, aby vymizelo sobectví, které skutečně nebývalou měrou ohrožuje, — a doplnil bych: o h r o ž o v a l o v ž d y, — manželství. Křesťanství, ano ale nikoli církev! Protože se zdá, že mnohem více je lidí, kterým je přístupnější si představit božskou velikost než poznat, že největší lidskou bolestí je, že nedovedou být dosti kulturními lidmi, kulturními také srdcem!

Co dělat? Zdá se, že intelektuální manželství je těžkým problémem pro inteligenci. Také proto, že mladí lidé nejsou z valné části vůbec vedeni k tomu, aby dost záhy se začínali vážně interesovat a vyjasňovat si svůj vztah k problémům, které dříve nebo později na ně budou naléhat.

Co chybí? O d p o v ě d n o s t! Nikdo ji nepěstuje v mladých, nemůže tedy být vlastností u starých tak běžnou, jak by si mnozí právem přáli. Co chceme víc? — Kdo vychovává inteligenci pro manželství? Kdo vůbec co řekne mladým lidem (přirozeně, že ne dětem!) o manželství? My je pokládáme za děti, a oni jsou již dospělí! V tom je závada! Debatují-li mladí lidé o manželství, dovědí se, že nemají zkušeností, aby o tom hovořili, že mají ještě dost času. Na druhé straně mladí ženatí mužové říkají, autoru těchto řádků: »Teď už je pozdě pře-

mýšlet o manželství. Teď je nejtěžší najít za daných okolností optimum toho, co se dá dělat!«

Krise manželství jest, zejména pak manželství intelektuálních. Náprava se zdá být těžká, ale konec konců spočívá v přísném jednoženství a jednomužství, v sebevládě, ve skromnosti, v jednoduchosti, v mravních zásadách! Lhostejno, dokáže-li rozmnožit lidské štěstí pragmatismus nebo křesťanství; o to však jde, aby výsledek byl člověka důstojný, a by pokud možná se sbližoval pojem »lidský« s pojmem »božský«!

*

Děkuji Vám vážený pane redaktore, za poskytnutí místa k mému poněkud obšírnému doslovu! S projevem dokonalé úcty:

V Klatovech, 3. června 1928.

Jan Mašek.

II.

Praha 4. června 1928.

Pane redaktore,

snad si thema nadhozené panem Maškem zaslouží, abyste si o něm přečetl ještě jeden dopis. Především dovolu, abych skrze Vás řekl panu Maškovi, že jeho článek byl čin záslužný. Nic na věci nezměnil, ale podnítil přemýšlení. Nejenom u těch, kteří Vám napsali dopisy do Přítomnosti: to je mizivá menšina. Za druhé dovolu, abych vyjádřil svůj generální pocit, který se mne zmocňuje nad většinou debat mezi muži a ženami: muži zjistí nějakou ženskou vadu a rozhořčeně odhalí nelichotivý kus pravdy, při čemž pomlčí o zbytku pravdy, z něhož náhodou žijí. To neprodleně podráždí ženy, které usednou do válečného sedla a promlouvají o dávno známých vadách mužů, zamlčující při tom jaksi pro nedostatek času a místa známé jejich přednosti. Jako často, bývá pravda kdesi uprostřed. Že se na ní debatěři nedohodnou, nenáleží do oblasti logiky.

Kdo poznal řadu mladých dívek a žen nejrůznějšího druhu, musí přiznat, že pan Mašek narazil v mnohém ohledu na jádro a že bude docela dobré neodbyť takový námět jediným článkem, nýbrž pustit se dál na výzvědy. Bylo by odvážně hádat se o vliv stupně učnosti na způsob manželského soužití intelektuálního muže a intelektuální ženy. Ale můžeme tvrdit, že vedle krise manželství jako formy řadí krise intelektuálního a ta že padá stále silněji na váhu právě v manželství.

Jde o to, že intelektuální manželství není správně chápán. Ani u mužů, ale zvláště ne u žen, které se v tom ohledu jaly dohánět muže vlastně teprve ve XX. století. Který moderní muž by si zakládal na nevědomosti ženy, kterou si chce vzít za ženu, jako by to byl nějaký kapitál hodný úcty? Moderní inteligentní muž neprotestuje proti vzdělání u žen vůbec a u své vyvolené zvláště, ale protestuje proti špatným účinkům vzdělání, proti nesprávné funkci intelektuálního.

O tom přece nebude nám vyprávět pohádky nikdo ani z pokolení ženského, ani mužského, jaké jsou intelektuální ženy a jací intelektuální mužové. Celá ta debata vypadá velmi učeně, když se používá složitých vazeb slovních a řady latinských jmen. Ve skutečnosti je to prostší, čímž nechci říci, že je to jednoduché. My víme dobře, jací jsme, kamarádi, kteří spolu prodělali skauting, střední školu, popřípadě universitu a vojnu. My víme, jaké jsou kamarádky a známé, s nimiž jsme chodili od kvinty výše na dostaveníčka, hovořice o věcech přerůzných. Žili jsme s nimi jejich nejdůležitější leta, viděli jsme, jak reagovaly na praktický život a na naše počiny. Řešili jsme s nimi problémy zdánlivě i skutečně vážné, byli jsme nejbližšími svědky krise, o nichž často ani rodiče nevěděli. Loučili jsme se s nimi, když maturovaly, vdávaly se nebo odjížděly

do ciziny. Psali jsme si a měřili jsme se zblízka i zdáli stále konkrétněji a životněji. Zkrátka jsme dobře o sobě informováni a můžeme říci celkově:

Jsou dívky, jejichž ženství vzdělání neškodilo. Snad na nich intelektualismus udělal vedle prohloubení také škraloup, který se ženství zdál být překážkou, ale který při prvním silném nárazu spadl. Nepokouším se o to, vsugerovat Vám, že je na štěstí takových intelektuálek u nás většina. Ale prozrazuji, že je to mé přesvědčení. Abnormality necháme stranou, protože vypadají groteskně, často docela nespravedlivě, jde-li na př. o ženu, která v knihách a studiu vidí všechno a která mu cílevědomě zasvětila život v pevném přesvědčení, že nic jiného nemohla udělat. Ale všimněme si dívek a žen, které tvoří značné procento vzdělaného ženského pokolení a které jsou intelektualismem nakaženy, zdeformovány více nebo méně. Stýkáme se s těmito dívkami a jak je dosti přirozeně, také se s nimi často ženíme, což ovšem není případ tak častý, jako před tím zmíněný styk.

Prosím, nemyslete si, že se opět chystám k hříchu generalisace. Ale ostýchá-li se někdo stále za cenu cnosti naprosté objektivitu říci nějaký povšechnější soud, upadá v nebezpečí, že zemře s objektivním mlčením na rtech. Už z technických důvodů je nutno tipovat. A toto je možno nazvat typem.

Potřebujete se rozptýlit. Zajdete ke své známé, protože se potřebujete žensky rozptýlit. Zastihnete ji na štěstí doma. Neřeknu Vám, co právě dělá ona známá, abyste neměl dojem šablony. Přeskočme uvítání a přejdeme k nějaké Vaší otázce, na př. o tom, kdo byl onen pán, jehož jste viděl v předstíni. Stalo se mi často, že jsem nedostal přímou odpověď, ale že jsem byl otázan: »Znáte O b r a z D a r i a n a G r a y e ? P ř i p o m í n á m i h o . N e m y s l í t e ? «

Myslím, že jsem chtěl vědět, kdo je to, a ne komu je podobný. To je malá ukázka velikého systému, který na muže působí zlobně, i když je všelicos dobrého náдавkem. Je tomu už několik let, co jsem si dal práci bezpečně rozeznat intelektuální fasádu našich dívek od vzdělaného jejich nitra. Je přece pro normálního muže značně nesnesitelné, když naráží u ženy nejen na řadu literárních reminiscencí, ale vůbec na zjev »mít všechno z druhé ruky«. Nabudete dojmu, že školy uzpůsobily ženy (o mužích to platí skoro stejně) k tomu, aby se k ničemu nestavěly bezprostředně, nýbrž aby se na všechno dívaly jakýmsi skly, na nichž si zakládají, ale jejich neumějí používat a jež jsou nota bene podezřele broušená. Člověk nemůže promluvit o máji, aby neslyšel o Máchovi, nesmí se zmínit o vělách nebo mravencích, aby nebyl hovor přenesen na Maeterlinaka, a skončí to tím, že člověk s takovou dívkou raději nemluví vůbec. Divíte se mužům, kteří jdou raději k dívkám bez vzdělání, ale s půvabem a přirozeností? Pan Mašek to naznačil tuším větou, že muži se obracejí ke švadlenkám a děvčatům z obchodů. Komusi z čtenářů, myslím ženě, se zdálo, že pan Mašek přestřelil a vyjádřila to v dopise Vám adresovaném s úsměvem, který si byl jist nadvládou intelektuální ženy nad takovým stanoviskem. Ale pan Mašek měl právě v tomto bodě pravdu a právě zde se mělo o věci promluvit šířeji. Půjde-li intelektuální výchova žen dále tím směrem, jakým jde dnes, t. j. bez vyvážení intelektualismu praxí a životností, není nejmenší pochyby o tom, že se pan Mašek stane prorokem.

Zase by bylo smělé hájit ženský primitivismus, který nejednoho intelektuála zlákal a po dosti krátkém čase zklamal, protože prostomyslnost nemůže být u ženy programem, jako jím nemůže být u muže. Jde však o to, vzít věc z druhého konce a pokusit se o štěpování intelektualismu na zdravý ženský peň jiným způsobem, než se to dalo dosud. Ať se to zdá

jak chce bizarní, nemoderní nebo reakcionářské, fakt je, že bych dívku, kterou bych si chtěl vzít za ženu, nedal vychovat do veřejných škol, ale vyhledal bych si ji pokud možno ve venkovském prostředí, kde lidé dosud neztratili spojení se zemí a přírodou, jako velkoměšťáci — a vychoval bych si ji sám, eventuálně s pomocí lidí, které bych uznal za způsobilé.

Znovu: netvrdím, že většina dívek je nakažena oním špatně chápaným intelektualismem, naopak tvrdím, že většina to neplodně se sebe strěse, když je odbyta maturita anebo když přijde první dítě. A tvrdím, že kdybych se měl rozhodnout mezi dívkou, která se vyzná na př. v literatuře a umění, a dívkou, která přiznává obtíže, pokud jde o cizí jména a chápání literárních záhad, ale za to porozumí všemu, co jí jasně řeknu, a jasně, svou vlastní řečí se o tom vyjádří, dám přednost této druhé.

Tyto dívky, jež ovšem nejsou výsadou venkova, mívají totiž i k manželství jiný poměr než některé intelektuálky, jejichž jediná chyba není kuchařské a hospodyňské neumění. Tyto dívky, jejichž inteligence je lačna rozvoje, místo aby byla porušena, jsou na štěstí poněkud staromódní, pokud jde o názory na jisté věci, na nichž stojí konec konců svět. Jejich srdce nekvete »dvěma nebo více květy« jak často s jistým bolestným uspokojením říkají moderní dívky jistého druhu, jejich problematika je pozoruhodně omezena do šířky i do hloubky, čímž netrpí ani jejich citovost, ani inteligence.

Pro jisté muže budou mít přitažlivost ženy, které se využívají v pudrování, módní, rozkošnictví, flirtování a vůbec v ženském l'art-pour-l'artismu. Jiným mužům nebude hanbou přiznat, že takový typ, třeba vysoce intelektuální, se jim hodí jako občasná přítelkyně nebo milenka. Ale za ženu brát si takovou ženu, že je luxus. Tuto věc, s níž se nežertuje, soužití, vytvoření a vychovávání dětí, svěří moderní intelektuál v době mluveného slova toho smyslu raději prostě inteligentní ženě bez maturity nebo doktorátu, než ženě, která to vše má, ale uvažuje o těžkých povinnostech matky s neodvratnými pochybnostmi a smutkem, na což má do jisté míry právo. Bylo by pošetilé říkat, že se manželství v moderní formě nezměnilo. Ale stejně pošetilé by bylo tvrdit, že manželství bez určitých předpokladů a zákonů má právo na název manželství.

Vezměte si z toho, pane redaktore, co chcete, a podezřívajte mě z čehokoliv chcete. Ale tak nějak to je, nemyslíte?

Zdravím Vás srdečně!

Franta Kocourek.

Češi a Němci.

An die Redaktion der »Přítomnost«.

Sehen Sie es, Herr Redakteur, als den Anfang einer Verständigung zwischen Čechen und Deutschen an, wenn ich, als dem deutschen Kulturkreis angehörig, in Ihrem Blatte um Gehör bitte und mich dabei meiner Muttersprache bediene, da ich die Ihre nur soweit beherrsche, um alles čechisce lesen, hören und verstehen zu können, nicht aber um meine Gedanken in entsprechend klare Form zu bringen.

Ich habe vielleicht ein etwas unbefangeneres Urteil über das Verhältnis zwischen Deutschen und Čechen, durch die besonderen Umstände, unter welchen ich dieses beobachten konnte. Ich und meine Familie stammen aus Mähren, wo wir deutsch erzogen wurden, wir haben viele Jahre in Wien gelebt und kamen im Jahre 1919 nach Prag.

Wir kamen hierher zu einer Zeit, als die Freude über die erlangte Freiheit noch in hohen Wellen schäumte und alles Deutsche mit der Wurzel auszurotten bestrebt war — wenigstens schien uns das so auf Grund unliebsamer eigener Erfahrungen,

die wir, des čechischen vorerst vollkommen unkundig, gelegentlich machten, und der Klagen, die von hiesigen Deutschen zu hören waren.

Trotzdem machte mich schon in den ersten Wochen die Beobachtung stutzig, wie fremd die Deutschen ihrer Umgebung gegenüber waren — ich lernte viele Familien kennen, erbgeseesene Altprager, die keines čechischen Wortes mächtig waren, und als ich mich darüber wunderte, hiess es mit einer unleugbaren Überhebung: »Ja, das hatten wir doch früher nicht nötig!«; ich verstand diese Isoliertheit ebensowenig, wie die ewig betonte Kampfstellung, die jedes Nähern oder Kennenlernen auch nur durch einer čechische Zeitug als volksverräterisch streng vergönte. — Ebenso wurde es nicht verstanden, dass wir, Wiener, Österreicher, bestrebt waren, so rasch und gut als möglich čechisch zu erlernen, wenn auch unsere Kinder deutsche Schulen besuchten, da wir sie ja nicht gewohnten, ererbten und geliebten Sphäre zu entreissen beabsichtigten, unser Bestreben, uns mit dem čechischen Kulturelement durch Lektüre, Vorträge, Theater bekannt zu machen, wurde beinah als Volksverrat angesehen.

Was ich Ihnen nun sagen, von was ich Sie fragen wollte, ist nun das Eine, das sich wohl an den Discussionsabenden des »Prager Tagblatt« erörtern hörte, das aber klare Antwort nicht erhielt:

Kann man nicht einen Anfang mit der Verständigung machen, ohne dass gleichzeitig Forderungen gestellt oder Hintansetzung eigener nationaler Überzeugung zur Bedingung gemacht wird? Ist es gerecht, von »Anbiederung« oder »Bratříčkování« zu sprechen, wenn bei Gut- und Versöhnlichgestimmten das Bestreben nach Verstehen und Versöhnenwollen die beiden Lager einander näherbringen will? Wir sehen diese Verächtlichmachung und Verdächtigung guter und ehrlicher Gesinnung hüben und drüben, wir sehen sie bei Deutschen, Čechen und Juden, die »Verrat« schreien, wenn sich eben diese Deutsche, Čechen und Juden zu etwas anderem an einen Tisch setzen wollen, als zum Verhandeln ökonomischer oder rein kaufmännischer Angelegenheiten, in denen sie sich ja ganz ausgezeichnet verstehen.

Es erschien mir darum am letzten Abend doch nur wieder ein feilschen um »Belange«, das wir aus der Politik, die Dr. Kohn mit Recht nicht zur Grundlage seiner Erwägungen machen wollte, so genau kennen.

Jedes durch Druck erlangte politische Zugeständnis auf der einen Seite weckt Misstrauen auf der andern und Zweifel in die gute und ehrliche Gesinnung des Fordernden — wir sehen das aus der Zeitungskampagnen deutscher und čechischer Blätter und den Kritiken an der Arbeit der beiden deutschen Minister, ebenso wie jede unerfüllte Forderung den Vorwurf der Bedrückung des Schwächeren durch den Stärkeren, den Ruf ungerichter Behandlung laut werden lässt; est ist wohl das Prinzip der »kleinen Geschenke, welche die Freundschaft erhalten«, aber diese käufliche Freundschaft ist die wahre nicht!

Wenn sowohl Dr. Peters als auch Dr. Šustr auch psychologisch die Frage: »Wie sind wir Deutsche und Čechen« behandelt hätten, dann wäre Dr. Peters zu dem Schluss gelangt, dass es dem Einen sehr schwer ist, nach jahrhundertlangem Entbehren auch gleich wieder schenken zu sollen, ehe er selbst sich noch seines Besitzes erfreuen kann und was ihm als einstweilen ausreichender Tribut an Fordernde erscheint bedeutet, dem anderen Teil nur kleinliche Vergeltung alter gern vergessener Sünden, wie auch Dr. Šustr, dass dem Anderen das Vergessen so furchtbar schwer wird. Ein Grosser vergisst sein gewohntes Herrendasein, aus dem er in die Ärmlichkeit Enteigneter von veramerter gefallen ist — nicht so leicht und ist bei jedem Hinweis auf den Wechsel der Verhältnisse empfindlich getroffen — all dies will als Empfindlichkeit geschont sein.

Nicht von der Erfüllung der oder jener politischen Forderung

des Tages hängt Annäherung der beiden verschiedensprachigen Volksteile ab, das alles wird ja durch die politische Konstellation der jeweils regierenden Parteien bestimmt, sie ist auch nicht erst dann möglich, wenn irgend ein Volksteil etwas von seinem Eigenleben, von seiner Art und Sitte hat aufgeben müssen; — überlassen wir der leidigen Politik das Feilschen um all solche Dinge, sie haben bisher die Verständigung damit kaum gefördert — aber ausser diesen politischen Fragen gibt es doch noch soviele andere Güter, die wir so gerne von Volk zu Volk tauschen werden, alle die wir guten Willens sind!

Blockieren wir uns doch nicht selbst, schliessen wir, die wir Haus an Haus und Tür an Tür nebeneinander wohnen, uns doch nicht zu unserem eigenen Schaden feindselig voneinander ab! Reissen wir endlich die Stacheldrahtzäune nieder, die uns täglich den Krieg in seiner Grausamkeit ins Gedächtnis rufen weil wir uns immer wieder daran wund reissen und ritzen, der Krieg ist ja nun endlich vorbei, die Welt wieder frei und offen, in welcher wir uns so sehr hinaussehen, weil wir fremde Art, Sprache, Menschen kennen lernen wollen, und leben wir friedlich und freundschaftlich nicht steif neben — sondern herzlich miteinander zu gegenseitigem Gewinn — der wohlhabendere hat es leichter Gastfreundschaft zu üben gerne wird jede Einladung befolgt werden von welcher Seite sie auch kommen mag. Wer wird die Reihe der Einladungen nun fortsetzen?

Ich zeichne mit ganz vorzüglicher Hochachtung als

Ihre ergebene

Paula Redisch.

NOVÉ KNIHY

Jaroslav Kratochvíl: Cesta revoluce. Druhé (doplněné) vydání. Obálka Josefa Čapka. 99 Kč. Vydal »ČIN« v Praze. První vydání »Cesty revoluce« (1922) bylo provázáno neobyčejným zájmem. Nesouhlasily-li všechny referáty s hlediskem, které autor zaujímá, přece se shodovaly v jednom: Že totiž »Cesta revoluce« přináší o historii ruských legií věci dosud neznámé a nové. Kniha byla brzy rozebrána. K jejímu druhému vydání dochází shodou okolností v době, kdy se osoba autorova stala veřejně známou sporem Gajda—Kratochvíl. Jak autor v úvodu k druhému vydání praví, je toto vydání v podstatě nezměněno, ale značně doplněno a velmi podstatně rozšířeno (rozsahem o celou polovinu proti vydání prvnímu). Zejména pak je v tomto druhém vydání doplněno zcela novým materiálem vylíčení počátků sibiřské anabase, jejíž desáté výročí připadá na letošní rok, a vladivostockého povstání (listopad 1919), událostí, v nichž hrál významnou roli právě Gajda.

K 300. výročí vyhnanství J. A. Komenského vydal »Orbis« (Praha XII.) práci Holandana R. A. B. Oosterhuise: »J. A. Komenského poslední útulek a hrob« (Holandsko a Naarden) za Kč 60.—. Ve své Světové revoluci píše president Masaryk: »Památka Komenského oživená hrobem na holandské půdě, příklad jeho propagandy po tehdejších politickém světě, politické proroctví — program kšaftu, zaplašily zbytky pochybností a váhavosti — Komenského kšaft zůstal mi na cestě kolem světa vedle Kralické bible denním národním a politickým mementem«. Popel Husův odplynul po Rýně, hrob Žižkův jest předmětem učených sporů — kde leží popel Komenského, to snaží se zodpovědět tato kniha, která přináší výsledky nových zkoumání o pobytu Komenského v Holandsku a o jeho hrobě.

Úvod do studia lidské společnosti. Napsal René Worms. Předmluva prof. dra B. Foustky. Za Kč 18.—. Vydal »Orbis«, Praha XII. Tato kniha je syntesou z jednotlivých filosofických a sociologických teorií, jeví se jako dějiny, kritika a smíšená různých směrů vědy o společnosti.